

D
VF
JW

8980

INSTYTUT GOSPODARSTWA SPOŁECZNEGO

ZYGMUNT KUSOCIŃSKI

USTAWODAWSTWO
CHAŁUPNICZE
W OŚWIETLENIU PORÓWNAWCZYM

WARSZAWA
1933

8980

INSTYTUT GOSPODARSTWA SPOŁECZNEGO

ZYGMUNT KUSOCIŃSKI

USTAWODAWSTWO
CHAŁUPNICZE
W OŚWIETLENIU PORÓWNAWCZYM

SEMINARIUM SOCJOLOGICZNE
Uniwersytetu Warszawskiego

~~1-448.~~

WARSZAWA
1933

8980

H-123449

I. ISTOTA CHAŁUPNICTWA

1. Chałupnictwem, inaczej ustrojem nakładowym, nazywamy ten rodzaj produkcji kapitalistycznej, która się odbywa na rachunek przedsiębiorcy, lecz we własnych mieszkaniach lub warsztatach pracowników, zwanych stąd chałupnikami¹⁾.

Chałupnicy nie są samodzielnymi rzemieślnikami; pracują dla przedsiębiorcy, zwanego nakładcą lub dostawcą, w którego rękach ześrodkowały się kierownicze czynności kapitalisty: zadaniem jego jako organizatora jest dostarczanie surowców i kapitału, oraz umiejętne wykorzystanie konjunktur rynkowych.

Czynności techniczne, jak np. wydawanie i odbieranie roboty, nadzór nad przebiegiem produkcji, wypłacanie należności chałupnikom, magazynowanie i t. p. nakładca powierza często swemu pomocnikowi, t. zw. faktorowi (sweater'owi), poddostawcy, brygadjerowi.

Zasadniczo faktor jest oficjalistą nakładcy, czasami jednak przyjmuje na siebie prowadzenie samodzielnych czynności (np. zakup surowca) i wówczas przekształca się w pomocnika-wspólnika.

Jako nakładcy występują właściciele fabryk, wielkich magazynów, pracowni, sklepów wszelkiego rodzaju, kupcy i t. p.

Faktorzy rekrutują się przeważnie z chałupników. Jedynie spryt, zmysł organizacyjny, może pewna ilość posiadanej go-

---

¹⁾ W Polsce utarł się termin chałupnictwo, jakkolwiek jest niedokładny. To samo jest w języku niemieckim: Hausindustrie, termin, który następnie zastępować zaczęto terminem Heimarbeit; w języku francuskim przyjął się termin Industrie à domicile. Najdokładniej odzwierciedla istotę rzeczy termin: ustrój nakładowy-Verlagsystem.

tówki umożliwiły im wysunięcie się na stanowisko dozorczy, ewentualnie współnika nakładcy.

Chałupnicy pochodzą z małych rolnych włościan, rzemieślników, lub też osób, pragnących dodatkowym zajęciem w domu powiększyć swe dochody¹⁾. To znowu przerzucanie się do produkcji chałupniczej odbywa się najczęściej drogą ponawiania zamówień przez nakładcę: w ten sposób wielu rzemieślników przekształca się w chałupników zawodowych. Np. właściciel fabryki lub większego warsztatu nie mogąc sam wykonać zamówienia oddaje jego wykonanie rzemieślnikom niezależnym, którzy zachęceni zwiększonymi dochodami zaczynają pracować wyłącznie jako chałupnicy²⁾. W końcu trzecia kategoria osób, zarobkujących chałupnictwem, są to prawie wyłącznie kobiety zajmujące się w domu szyciem bielizny, krawiecczyną, wyplataniem krzesel³⁾ (okolice Łodzi; Radomskie — „Wojciechów“; Nowo-Radomsk—Thonnet), polerowaniem wyrobów galwanizowanych t. j. pokrywanych sposobem galwanicznym, innymi metalami, obrabianiem dziurek, haftem, rękawicznictwem dla fabryk, magazynów, pracowni i t. p.

Chałupnictwo ma zawsze charakter miejscowy: występuje w miejscach skupienia pewnej liczby ludzi, którzy w zależności od potrzeb rynku nauczyli się wykonywać jednego rodzaju robotę. Tak np. na wsi spotykamy koszykarstwo (Jabłonna, Bluszcze), garncarstwo (Kujawy), ślusarstwo (Bortkowice ziemi Radomskiej—łatwość surowca wobec bliskości hut), zabawkarstwo (w Łowickiem, na Podhalu). W pobliżu fabryk chałupnicy wytwarzają te same wyroby, co i fabryki, np. koło Łodzi—tkacze, koło Liège—puszkarze, w okręgach Brabancji—koronkarki i t. p.

---

¹⁾ U włościan przemysł domowy przechodzi w chałupnictwo. Zajmują się najczęściej tkactwem (Pabjanice), koszykarstwem (okolice Warszawy, Włocławka), kapelusznictwem słomianem (pod Warszawą), garncarstwem (Kujawy), zabawkarstwem i zdobnictwem (Łowickie, Zakopane, Kieleckie, Lubelskie, Podhale), guzikařstwem (Przasnyskie).

²⁾ Przykłady takie spotykamy w stolarstwie, szewctwie, krawiectwie, bielizniarstwie, tokarstwie (Warszawa); firmy żelazne warszawskie polecają wybijanie swojej firmy na obcych wyrobach, np. na łyżwach chałupników w Solingen, galanterji ubraniowej (Brzeziny—Łódź), w ślusarstwie (w Radomskiem).

³⁾ Ankieta Towarzystwa Popierania Przemysłu Ludowego, 1913.

2. Chałupnictwo bywa błędnie utożsamiane, szczególnie u nas, z rzemiosłem, lub przemysłem domowym. Towarzystwo Popierania Przemysłu Ludowego uskutečniło w 1913 r. ankietę o położeniu drobnego przemysłu w b. zaborze rosyjskim. W ankiecie tej zupełnie nie odróżniano rozmaitych rodzajów produkcji, jakkolwiek we właściwych rubrykach pytano się o sposoby zbytu, dostarczanie surowca, produkcji na masowe zamówienie i t. d.

To samo można powiedzieć o wszystkich niemal pracach poświęconych sprawie przemysłu domowego. Np. M. Malinowski ¹⁾ zupełnie wyraźnie utożsamia koszykarski przemysł chałupniczy z przemysłem domowym. Również szewctwo nie jest przemysłem domowym, a tylko rzemiosłem lub chałupnictwem. W. Hauszyl w swej pracy *Rzemiosła warszawskie* w liczbach raz tylko wspomina o chałupnictwie krawieckim, pomijając zupełnie szewctwo, hafciarstwo, guzیکarstwo, rękawicznictwo, bielizniarstwo, polerownictwo, które były i są wyłącznie gałęziami produkcji chałupniczej.

Utożsamianie wynika stąd, że wszystkie te trzy ustroje produkcji zawsze prawie odbywają się w mieszkaniach pracowników oraz, że tryb wykonywania pracy jest jednakowy.

Przecież sposób wytwarzania, ani też miejsce w którym się praca odbywa (jakkolwiek jest chałupą pracownika), nie rozstrzygają jeszcze o charakterze danej produkcji ²⁾; może to być zarówno przemysł domowy, lub rzemiosło jak i chałupnictwo; każdy z tych ustrojów produkcji jest całkowicie odrębny i dopiero bliższe zaznajomienie się z właściwościami wytwarzania i zbytu pozwala nam na stanowcze zawyrokowanie, do jakiej kategorii należy dana produkcja. A więc dopiero zapoznanie się z takimi faktami jak: kto jest odbiorcą towarów przez pracownika wytwarzanych — konsument czy też pośred-

---

¹⁾ *Ekonomista* 1902, II. 99.

²⁾ Np. rybacy na Pomorzu łowią ryby dla przedsiębiorcy handlowego, najczęściej właściciela wędzarni, który im płaci za pracę i narzędzia (łódzie, śleci); pracują jako chałupnicy wyłącznie na rachunek swego odbiorcy, żadnego udziału w czynnościach handlowych nie biorą. W Łodzi tkacze-chałupnicy wynajmują miejsca na swoje warsztaty na dużych salach, gdzie pracują po kilkunastu, każdy jako odrębna jednostka, pracująca dla swego nakładcy, jakkolwiek wszyscy może pracują dla tego samego nakładcy; takie wspólne miejsca pracy zwa się lohnweberniami.

nik — pozwoli nam odróżnić chałupnictwo od rzemiosła; czy towary są wytwarzane na masowe zamówienie, czy też bezpośrednio dla rozsprzedaży, oraz kto dostarcza materiałów surowych, — ten, kto zabiera wytworzone masowo towary, czy też sam pracownik — pozwoli nam odróżnić chałupnictwo od przemysłu domowego. Można więc przyjąć za zasadę, że rola, jaką odgrywa w przemyśle kapitał, odróżnia rzemiosło od chałupnictwa i przemysłu domowego.

W rzemiośle i przemyśle domowym kapitał gra rolę podrzędną (prawie tylko środka obrotowego), tymczasem w chałupnictwie główną, jako organizator produkcji na szeroką skalę, produkcji masowej, produkcji na wielki zbył.

Chałupnictwo jest zatem produkcją wielkokapitalistyczną, t.j. organizowaną, podobnie jak przemysł fabryczny, przez wielki kapitał.

Praca chałupnicza jest zajęciem zależnym i niesamodzielnym, podczas gdy rzemiosło i przemysł domowy są to odmiany drobnej produkcji, zarówno w mieście, jak i na wsi, uprawiane przez samodzielnych, niezależnych pracowników.

3. Jako przykład szeroko rozwiniętej produkcji chałupniczej mogą nam służyć przedwojenne stosunki łódzkie.

Żadna z tamtejszych fabryk tkackich nie mogłaby przyjąć większego zamówienia, gdyby wszystko chciała sama wykonać. Część zamówienia wykonywano sposobem fabrycznym, resztę, która przekraczała zdolność wytwórczą fabryki, oddawano kantorom chałupniczym.

Kantory były ogniskami produkcji chałupniczej: przyjmowały zamówienia od fabryki, oddawały je do wykonania poszczególnym chałupnikom, magazynowały wykonane zamówienie, by je następnie doręczyć fabryce.

W tym przykładzie fabryka jest nakładcą chałupniczym: przyjmuje zamówienie, którego część oddaje do wykonania sposobem chałupniczym. Pośrednikiem między fabryką a rozproszonymi chałupnikami jest kantor, odgrywający rolę faktora, któremu powierzono techniczną stronę zamówienia. Fabryka gromadzi towary, które sama wykonała oraz których jej dostarczyły kantory, a całość przesyła do klientów od których zamówienie przyjęła.

Klijentem takim bywa wielki magazyn, stowarzyszenie spożywcze lub agentura danej fabryki.

Zależnie od stopnia samodzielności gospodarczej, inaczej mówiąc od udziału jaki chałupnicy biorą w wytwarzaniu zamówionych towarów, można ich podzielić na trzy kategorie.

Pierwsza kategoria wyróżnia się tem, że chałupnicy pracują na własny rachunek (sami kupują materiały surowe, posługują się własnymi narzędziami i mają kilka osób do pomocy) a wytworzone artykuły oddają pośrednikowi handlowemu. W takiej sytuacji znajdują się chałupnicy „pabjanicy“.

Druga kategoria chałupników posiada własne narzędzia (względnie maszyny): chałupnicy sami kupują dodatki, np. guziki, nici, igły, smołę i t. p., a od nakładcy dostają zasadniczy materiał. W charakterze przykładu da się przytoczyć warszawskie bielizniarstwo, szewstwo, krawiectwo, w Lubelskiem ślusarstwo i t. p.

W trzeciej kategorii chałupnicy dają tylko swą pracę, a wszystkiego co do produkcji jest potrzebne (materiały, narzędzia, ewentualnie maszyny, niekiedy nawet miejsce do pracy) dostarcza nakładca. Tytułem przykładu można wymienić warszawskie hafciarki, kamizelczarki, rękawiczniczki, pończoszarki i t. d.

W ścisłym związku ze stanem powyższym znajduje się i zależność społeczna chałupników.

Społecznie najbardziej niezależnymi są chałupnicy pierwszej kategorii. Daje się to zauważyć już w rodzaju ich pracy, która posiada pewne charakterystyczne rysy pracy na własny rachunek. Wszystko co do produkcji jest potrzebne, chałupnik taki kupuje sam; względem osób u niego zajętych jest majstrem — współpracownikiem lub dozorcą — zależnie od chwilowej potrzeby, produkcja ma charakter masowy. Wytworzone towary magazynowane są na miejscu; co pewien czas przyjeżdża pośrednik handlowy, który je zabiera. Chałupnik pierwszej kategorii jest na małą skalę nakładcą chałupniczym; dzięki posiadanej wolnej gotówce zdołał zająć wyższe stanowisko społeczne niż jego koledzy drugiej i trzeciej kategorii.

Jako przykład chałupników pierwszej kategorii mogą nam służyć „ziomkowie“ pabjanicy i wogóle tkacze domowi z okolic Łodzi. „Ziomkowie“ są to mieszkańcy starszych dzielnic miasta; nazwę taką przybrali sobie sami w celu odróżnienia się od „przybyszów“. Do robotników fabrycznych, czyli jak ich nazywali „fabrykantów“, „ziomkowie“ odnosili się z pewną pogardą,

jako do ludzi zależnych. „Ziomkowie“ byli właścicielami drobnych działek gruntu i domostwa, z tej chudoby utrzymywali się wraz z rodziną. Na jesieni po ukończonej pracy na roli pracowali w domu jako chałupnicy-tkacze. Razem z ojcem pracowali i dzieci, z których każde miało swój warsztat. Warto zaznaczyć ów fakt, że córki „ziomków“ wcale nie uważały sobie pracy przemysłowej za ujmę, gdyż ta odbywała się w domu i miała charakter pracy dla siebie. Żadna z nich jednak nie zgodziłaby się pracować w fabryce. Gotowe tkaniny zabierał pośrednik handlowy — zwykle żyd — który je następnie dostarczał do fabryki. Pośrednicy ci nazywani byli „liwerantami“.

Chałupnicy drugiej kategorii są biedniejsi od chałupników pierwszej kategorii, a czynności ich mają charakter wyłącznie prawie wytwórczy. Wprawdzie sami kupują dodatki (nici, igły, guziki, jedwab, klejonkę i t. p. artykuły pomocnicze) i na nich mogą trochę zarabiać, pozbawieni są jednak możliwości zarobku na materiale zasadniczym, jak to bywa u chałupników pierwszej kategorii. Materiał zasadniczy daje nakładca (skrojone części ubrania, przyszwę, spody i t. d.) a chałupnik drugiej kategorii dodatki i pracę.

W drobnej mierze spotkać można u chałupników drugiej kategorii objawy wolności osobistej¹⁾: rzadko się zdarza, że zmieniają nakładcę w celu polepszenia warunków wynagrodzenia. Najczęściej na stałe są związani ze swym odbiorcą, który pomimo pewnej niezależności chałupnika może dowolnie regulować warunki płacy i pracy.

W Warszawie ten rodzaj chałupnictwa spotykany jest w bieżniarstwie, krawiectwie, szewctwie.

Najmniej samodzielnym społecznie jest chałupnik trzeciej kategorii, jako najmniej posiadający.

Jako pracownik nie posiada nic prócz rąk do pracy. Dosłownie pod każdym względem jest w zależności od nakładcy, który ze swej strony stara się go przykuć do siebie, aby wykorzystać jego siłę roboczą. Najpospolitszym sposobem uza-

---

¹⁾ Charakterystyczny objaw wysokiego cenięcia wolności osobistej spotkać można było u pabjanickich chałupników-tkaczy. Istniał tam mianowicie zwyczaj, że w czymkolwiek pogrzebie całe miasto brało udział. Pozbawieni tej możliwości byli robotnicy fabryczni. Wówczas chałupnicy tkacze z niekłamaną dumą zamykali swe warsztaty i jako „ludzie wolni“ szli na pogrzeb.

leżnienia od siebie chałupnika jest dawanie mu zaliczek, dzięki którym zaprzeda on się niejako w niewolę. Zadłużonemu chałupnikowi nakładca może już dyktować swoje warunki.

Ten rodzaj produkcji chałupniczej stosują najczęściej wielkie magazyny, które dają materiał chałupnikom, a czasem i magazyny (hafciarkom, kamizelczarkom), pod warunkiem pracowania wyłącznie dla tego magazynu. Chałupniczki tej kategorii rekrutują się z pośród żon oficjalistów lub drobnych urzędników; wolny czas od zajęć domowych poświęcają pracy przemysłowej.

II. DEFINICJE CHAŁUPNICTWA

Poddając rozbirowi w porządku chronologicznym określenie chałupnictwa u różnych autorów łatwo można zauważyć duże różnice w ujmowaniu tej kwestji. Przyczyna tego tkwi w trudności samego określenia, spowodowanej różnorodnością kształtów w jakich chałupnictwo występuje.

Tak więc:

Fr. Ziegler (1890) uwypukla jedynie: 1) miejsce pracy, 2) masowość produkcji i 3) pośrednictwo nakładcy jako osoby jednoczącej produkcję rozproszoną;

Paul Leroy-Beaulieu (1896) zwraca uwagę na 1) kierownictwo ze strony nakładcy, jako zleceniodawcy, przyczem 2) uwzględnia trzy rodzaje zasadniczych zajęć chałupniczych (*les travaux de coupe, de couture et de repassage*), następnie zaś mówi o 3) wyzysku chałupników, a więc o długości dnia roboczego, niskości wynagrodzenia i niehigieniczności warunków pracy (złe mieszkania);

W. Sombart (1911) w ostatnim swoim określeniu uwzględnia następujące okoliczności: 1) pracę w domu, 2) kierownictwo produkcji przez kapitalistę i nakładcę, 3) rozproszone miejsca produkcji, 4) formę kapitalistycznego przedsiębiorstwa wytwórczego, jednak nie-handlowego, 5) centralizację w prowadzeniu, decentralizację w wykonywaniu;

Eug. Philippovich (1912) znów wysuwa 1) pracę przez chałupników w własnym mieszkaniu lub wogóle poza miejscem obecności nakładcy-kierownika, 2) pracę na rachunek nakładcy (z jego polecenia) i 3) okoliczność, że chałupnicy nie oddają swej siły roboczej na określony czas do dyspozycji nakładcy, jak to czynią robotnicy fabryczni, lecz zobowiązują się wykonać określoną czynność w stosunku do danego przedmiotu, np. uszycie części bielizny (koszule), wyplecenie krzesła i t. p.;

E. Schwiedland (1914) określa chałupnictwo (*Verlegererei*) jako pracę dla nakładcy, oraz wylicza następujące cechy znamienne tej pracy: 1) pracę we własnych pomieszczeniach chałupników, 2) zależność społeczną i gospodarczą od nakładcy, 3) dwojaki sposób gromadzenia towarów chałupniczych przez nakładcę a) drogą skupu (*Kaufsystem*) i b) drogą obstatunku (*Lohnsystem*), 4) wieloraki charakter czynności nakładcy (wydawanie zamówień chałupnikom, dostarczanie surowców, wzorów, środków pracy, oraz bezpośredni wpływ na przebieg produkcji), 5) zacofane sposoby wytwarzania, 6) obecność fatora, 7) zysk nakładcy oparty na a) braku urządzeń technicznych, b) braku ryzyka wynikającego z chwiejności konjunktur, c) na niskiej płacy zarobkowej chałupników, 8) wynikające stąd ułatwienia, które pozwalają nakładcy dostosowywać się do potrzeb rynku zarówno w kierunku zwiększania, jak i zmniejszania zakresu produkcji, 9) dwojaki sposób powstawania produkcji chałupniczej: a) przekształcenie się innej formy produkcji w chałupnictwo (*derivativ*) i b) chałupnictwo od początku swego a więc z pochodzenia (*originär*).

Z polskich autorów, piszących o chałupnictwie,

J. Kołomyjski (1917) podkreśla w chałupnictwie: 1) pracę w „chałupie“, 2) centralizację w kierownictwie i decentralizację w wykonaniu, 3) handlowy charakter przedsiębiorstwa chałupniczego, 4) zależność społeczną chałupnika w porównaniu z pozycją (względnie zależnością) społeczną rzemieślnika lub robotnika fabrycznego, 5) łańcuchowy stosunek ludzi, przez których ręce przechodzi wyrób chałupniczy, 6) drobnorzemieślnicze środki techniczne produkcji;

J. Lewiński (1908) mniejszą zwraca uwagę na miejsce pracy, natomiast podkreśla: 1) zależność chałupnika od nakładcy, 2) brak organizacji w zakresie produkcji, 3) połączenie w jednej ręce kierownictwa produkcji i czynności handlowych, 4) rolę przedsiębiorcy (nakładcy), 5) rolę fatora, 6) trudne warunki ekonomiczne chałupników.

Prawie wszyscy z wymienionych autorów na pierwsze miejsce wysuwają moment miejsca pracy, która się odbywa, jak mówi Philippovich, poza miejscem obecności nakładcy-kierownika. Dopiero następnie podkreślają obecność nakładcy (Leroy-Beaulieu) jednoczącego produkcję rozproszoną (Ziegler), oraz

rolę jego jako „kierownika“ (Sombart, Philippovich, Lewiński), jako „odbiorcy“ (Schwiedland). Na miejscu trzecim znalazł się handlowy charakter produkcji chałupniczej (Kołomyjski, Lewiński).

W końcu inne pierwiastki chałupnictwa idą w porządku następującym: 4) centralizacja w kierownictwie — decentralizacja w wykonaniu (Sombart, Kołomyjski, Lewiński), 5) masowość produkcji (Ziegler), 6) prostacy sposób wytwarzania — drobnorzemieślnicze środki techniczne (Schwiedland, Kołomyjski), 7) łańcuchowy stosunek ludzi przez których ręce przechodzi wyrób chałupniczy (Kołomyjski), 8) okoliczność, że chałupnicy nie oddają swej siły roboczej na określony czas do dyspozycji nakładcy chałupniczego, jak to czynią robotnicy fabryczni, lecz zobowiązują się wykonać określoną czynność w stosunku do danego przedmiotu (Philippovich).

Warto zaznaczyć jednak różnicę.

Oto według W. Sombarta przedsiębiorstwo chałupnicze ma charakter wytwórczy a nie handlowy, J. Kołomyjski jest przeciwnego zdania, zaś J. Lewiński — pośredniego. Zdaje się, że rację ma Sombart patrząc na chałupnictwo jako na przedsiębiorstwo o charakterze wytwórczym, jakkolwiek bowiem w rękach nakładcy leży również kierownictwo czynności handlowych, jednak to nas nie obchodzi, jako nie związane bezpośrednio z istotą chałupnictwa.

Trudność określenia odbiła się w prawodawstwach, poświęconych reglamentacji chałupnictwa — w ustaleniu zakresu działania prawa. W większości prawodawstw brak zupełny określić.

Prawo niemieckie z 1911 r. na wstępie daje określenie chałupników i warsztatów chałupniczych, ale określenie to ma charakter opisowy¹⁾:

„Prawo stosuje się do wszystkich warsztatów, w których ktokolwiek pracuje przy współdziale członków rodziny, lub osób, zajmujących się produkcją o charakterze przemysłowym; praca jednak odbywa się bez udziału pracodawcy, któryby kierował produkcją. Wymienione osoby są w pojęciu prawa chałupnikami.

---

¹⁾ M. v. Brauchitsch: Preussische Verwaltungsgesetze, V. 833.

Warsztatami chałupniczymi są wszystkie pomieszczenia, służące do snu, do zamieszkiwania, oraz gotowania, jeśli tylko w nich odbywa się praca przemysłowa. Nie są warsztatami chałupniczymi pomieszczenia, w których praca odbywa się wyłącznie dla pracodawcy“.

Prawo norweskie z 1912 r. mówi o chałupnictwie¹⁾:

„Jako robotę chałupniczą należy uważać taką robotę, która jest wykonywana na zamówienie pracodawcy lub pośrednika. Miejscem pracy jest mieszkanie chałupnika lub miejsce, w którym nakładca nie dozoruje, ewentualnie warsztat pośrednika“.

Według prawa austriackiego z 1918 r. chałupnikiem jest ten, kto pracuje po za warszatem pracodawcy na jego zlecenie, bez jego kierownictwa. Pośrednikiem zaś ten, kto jest zajęty, jako dozorca przy wykonywaniu lub obrabianiu przedmiotów dla pracodawcy, który się posługuje pracą chałupniczą.

Określenia powyższe chałupnictwa wybraliśmy z prawodawstw dla wykazania, jak różnie w poszczególnych krajach bywa ujmowane pojęcie tego ustroju produkcji.

Prawo niemieckie opisuje wszelkie możliwe odchylenia, które mogą zajść w zasadniczych momentach pracy chałupniczej co do miejsca pracy, oraz osób zatrudnionych i t. p.

Prawo norweskie aż niemieckie, podkreślają dokonywanie pracy na zlecenie nakładcy, ale bez jego kierownictwa, następnie trochę odmiennie omawiają sprawę, iż praca odbywa się poza warszatem pracodawcy, i nie wchodzi w żadne inne szczegóły. W innych prawodawstwach, jak francuskie, angielskie lub hiszpańskie, zgoła niema sformułowanego określenia.

Według prawa argentyńskiego z października 1918 r.: chałupnikami są wszystkie te osoby, wyłączając służbę domową, które pracują w domu, dorywczo lub zawodowo, na rachunek osób trzecich.

Według prawa austriackiego z dn. 19 grudnia 1918 r.: chałupnikami są wszystkie te osoby, które nie będąc przemysłowcami w duchu postanowień rozporządzenia o przemysłach, zajmują się dostawą lub obróbką towarów poza wytwórnią swego nakładcy (pracodawcy-zleceniodawcy).

---

¹⁾ Soziale Rundschau 1915, zeszyt 10/11, l.185.

Według prawa czechosłowackiego z dn. 12 grudnia 1919 r.: chałupnikami są osoby zatrudnione w charakterze stałym we własnym mieszkaniu przy wykonywaniu lub przerabianiu towarów, przyczem praca odbywa się poza miejscem przedsiębiorstwa osoby zamawiającej, która nie wykonywa przytem żadnych czynności przemysłowych.

Według prawa sowieckiego z dn. 2 lipca 1923 roku: za chałupnika uważany jest każdy, kto osobiście wykonywa w domu pracę za wynagrodzeniem (ze swej strony do pomocy nie używając pracy płatnej łącznie z pracą czeladników) z materiałów, dostarczonych przez pracodawcę. Postanowienia kodeksu pracy nie stosują się do chałupników, którzy przyjmują u siebie w domu zamówienia, przeznaczone wyłącznie dla zaspokojenia potrzeb indywidualnych osoby, która dała zamówienie, lub członków jej rodziny.

Według dekretu hiszpańskiego z dn. 26 lipca 1926 roku, mającego moc prawa, przez chałupnictwo rozumie się wszelką pracę, wykonaną przez robotników w lokalu, w którym zamieszkują, na rachunek przedsiębiorcy, od którego winni dostać wynagrodzenie za wykonaną pracę.

Zgodnie z projektem polskiej ustawy z dn. 28 lipca 1923 roku, chałupnikiem jest osoba, która na mocy umowy pracy, zawartej z jednym lub kilkoma przedsiębiorcami, bądź we własnym mieszkaniu bądź w innym nienależącym do przedsiębiorcy miejscu pracy wyrabia, przerabia, lub wykańcza bądź własną pracą, bądź korzystając z pomocy osób innych, przedmioty zamówione przez przedsiębiorców z dostarczonych przez nich materiałów, używając przytem bądź własnych bądź dostarczonych materiałów pomocniczych i narzędzi. Natomiast chałupnikiem nie jest osoba, która pracuje wyłącznie na zbyt i na własne ryzyko.

Jak więc, widzimy wszędzie występują dwie zasadnicze okoliczności: 1) miejsce pracy i 2) stałość (ciągłość) stosunku chałupnika z nakładcą kapitalistą jako wykonawcy i zlecniodawcy. Przyczem druga z tych okoliczności w poszczególnych prawodawstwach uzupełniana bywa dość znamienymi wzmiankami.

Np. prawo argentyńskie wspomina o dorywczym lub zawodowym charakterze pracy chałupnika (według naszego zdania

„dorywczy“ ma oznaczać „dodatkowy“ — poza zajęciem głównym—rodzaj pracy). Uzasadnić to można charakterem zajęcia większości mieszkańców Argentyny, którzy zajmują się uprawą i dozywaniem darów przyrody w najszerszym znaczeniu, są więc zależni od pór roku, a zatem mają okresy wolne od robót a nadające się do pracy w domu.

Prawo czechosłowackie znów odżęgnywa nakładcę od „wszelkich czynności przemysłowych“, aby w ten sposób zaznaczyć handlowy charakter jego czynności.

Prawo sowieckie kładzie szczególnie nacisk na bezwzględną nieobecność wszelkiej pomocy płatnej w tej liczbie i czeladników.

Ta sama idea przyświecała najwidoczniej prawodawcy hiszpańskiemu, który będąc jednak bardziej liberalnym, a może chorobliwie dokładnym stworzył pojęcie „warsztatu rodzinnego“ i pozwolił w nim pracować rodzinie i krewnym aż do trzeciego stopnia, o ile mieszkają w domu głowy rodziny, będącego chałupnikiem.

Wreszcie twórca polskiego projektu pragnąc objąć wszystkie możliwe okoliczności wtłoczył w określenie chałupnika całe mnóstwo możliwości, zwracając w zakończeniu uwagę na wybitnie pracowniczy (wytwórczy) charakter jego czynności.

Skłonni jesteśmy zaryzykować uogólnienie, że wyróżniające dla poszczególnych prawodawstw dodatkowe wzmianki są w pewnym stopniu odzwierciedleniem prądów istniejących w świecie pracowniczym w danym kraju, a może nieco stosunków mu właściwych.

Z wyszczególnionych określeń widać, że pierwiastkiem wspólnym dla nich wszystkich (indywidualnych i prawnych) jest praca dla przedsiębiorcy poza warsztatem pracodawcy i stałość stosunku; wszystkie inne cechy są niejako charakteru niestałego, niekiedy wprost wyłączają się wzajemnie, i zależą od punktu widzenia osoby, która dokonała określenia.

III. OGÓLNY ZARYS USTAWODAWSTWA CHAŁUPNICZEGO

Praca chałupnicza, ściśle mówiąc: umowa o pracę chałupniczą niema charakteru ani umowy o pracę (nie jest bowiem wynagradzana w stosunku do czasu trwania pracy), ani umowy o „dzieło“ (nie jest umową „przedsiębiorczą“, a więc zawierana przez przedsiębiorcę zobowiązującego się do dostarczenia towarów).

Ze względu na:

brak zależności chałupnika podczas pracy od wydającego mu robotę (praca odbywa się bez nadzoru!) — z jednej strony, ciągłość stosunku między chałupnikiem a wydającym mu robotę (ustawiczne ponawianie stosunku o pozorach umowy o „dzieło“) — z drugiej strony,

umowa o pracę chałupniczą jest charakteru pośredniego między dwoma ustalonymi przez prawo a powyżej wymienionymi rodzajami umowy i zązębia się najwyraźniej o oba te rodzaje umów.

Stąd wypływa trudność stosowania do chałupnictwa ogólnych ustaw o umowie o pracę. Powstaje konieczność ustaw odrębnych, któreby wzięły pod swoją uwagę przedewszystkiem regulację płac. Natomiast gdy chodzi o inne strony pracy chałupniczej, te mogą być objęte zasadniczo przepisami ogólnymi o ochronie pracy lub ustawami o ubezpieczeniach społecznych, lecz z zastrzeżeniem, iż ta rzecz jest całkowicie zależna od dobrej woli chałupników i opiera się na ich wyłącznej odpowiedzialności¹⁾. Dlatego uwagę ustawodawców w wielkiej mierze przykuły do siebie komisje chałupnicze, w których przedstawicielstwo chałupników odgrywa rolę tak poczesną.

---

¹⁾ E. Sisslé: O Istocie umowy o pracę, Warszawa 1930 (odbitka z kwartalnika Praca i Opieka Społeczna).

Pierwszą wzmiankę natury prawodawczej o chałupnikach da się odszukać w ustawie angielskiej z 1901 r. o pracy fabrycznej: jest tam mowa o prowadzeniu ewidencji osób zabierających robotę do domu. Jednak właściwy początek ustaw o chałupnictwie datować należy od angielskiej ustawy z dnia 20 października 1909 r. o utworzeniu urzędów płacy w poszczególnych gałęziach przemysłu¹⁾.

Ustawa początkowo dotyczyła robotników zatrudnionych w czterech rodzajach pracy: fabrykacja odzieży, wyrób pudełek²⁾, kucie łańcuchów i wykończanie koronek, przyczem miejsca w którym odbywała się praca, a więc czy było to mieszkanie zatrudnionego, czy warsztat drobny, czy wkońcu fabryka, nie brano zupełnie pod uwagę. Ustawa ta później uległa rozszerzeniu w 1915 r., oraz uzupełnieniu w noweli z dn. 8 sierpnia 1918 r.³⁾.

Niemcy wydały dn. 20 grudnia 1911 r. ustawę o chałupnictwie, która objęła wszystkie gałęzie pracy⁴⁾.

We Francji od dnia 10 lipca 1915 r. wykonywa się prawną regulację chałupnictwa w drodze dekretów o podciągnięciu tego ustroju produkcji pod działanie kodeksu pracy⁵⁾, przyczem co kilka lat działanie powyższego artykułu ulega rozszerzeniu na coraz liczniejsze gałęzie pracy. Tak więc np. w 1922 r. objęto nim wyrób wszystkich dodatków do przemysłu odzieżowego, jak: szelki, podwiązki, krawaty, wstążki, oraz krawiecczynę, bielizniarstwo, hafciarstwo, wszelkiego rodzaju i gatunku koronkarstwo, wyrób piór, sztucznych kwiatów i to niezależnie od tego czy te wyroby mają związek z ubiorem czy też nie. Przepisy te również stosują się do chałupników wyrabiających trykotaże, wyroby dziane (szydełkowe), różańce do modlitwy lub ozdoby (dżety), krzyżyki, ordery, medale i przedmioty biżuteryjne, parasole, wyroby z włosów

---

1) patrz Bulletin des Internationalen Arbeitsamtes, IX (1910), XXXVI — tekst: IX 22.

2) patrz H. Sienkiewicz: Pisma, Tom II (Listy z podróży, wyd. VII, 41, a mianowicie list z Londynu — obywatel z Hyde Parku).

3) patrz Bulletin des Internationalen Arbeitsamtes, XVII, 226 — 242.

4) patrz Hausarbeitgesetz vom 20 Dezember 1911. M. v. Brauchitsch: Preussische Verwaltungsgesetze, V. 833.

5) Code du Travail, ks. I, tyt. III: Du Salaire, art. 33, O płacy chałupniczek w przemyśle odzieżowym, 15 i 393.

(włosy do przypinania), przybrania do sukien damskich wszelkiego rodzaju, szkielety druciane do kapeluszy damskich, kołnierze, wszelkie cacka i świecidełka, woreczki (torebki), pyjamy, bonzurki, frendzle (wyroby szmuklerskie), czepki. W r. 1926 zostały objęte nadto: wyrób papieru listowego, kopert, torebek papierowych, bibulek do papierosów (bez ustników), plasterków, pudełek tekturowych (z kartonu) i przyborów do kotyljona, naklejek na butelki (etykiet), abażurów, wachlarzy, lampionów chińskich, pocztówek, obrazków, odbitek fotograficznych i filmowych, opakowań do wyrobów spożywczych, wyplatanie krzesel, szczotkarstwo, guzikarstwo, polerownictwo¹⁾.

W drugim dziesiątku bieżącego stulecia, w okresie silniejszego zwrócenia uwagi na prawną regulację chałupnictwa, pojawiły się prócz wymienionych ustaw jeszcze następujące ustawy o chałupnictwie: w 1912 r. w Norwegji i w 1913 r. w Belgji²⁾.

W dniu 24 czerwca 1914 r. Szwajcarya wydała prawo fabryczne³⁾, dotyczące wszelkich pracowni, gdzie zatrudnionych jest ponad 10 osób.

Rok 1918 rozpoczyna nowy okres w rozwoju ustaw chałupniczych. Prawie jednocześnie Anglja i Norwegja nowelizują swoje dawne ustawy chałupnicze, a Austrja, Argentyna i Czechosłowacja wydają nowe. W roku 1922 nowelizuje swą ustawę Francja, a w następnym roku Niemcy wydają trzy ustawy o pracy chałupniczej, oraz Rosja Sowiecka⁴⁾ i Polska (projekt). Wreszcie w latach 1926 i 1927 ukazują się ustawa hiszpańska i nowela ustawy francuskiej.

Poczynając od ustawy austriackiej z dn. 19 grudnia 1918 r. można dopatrzeć się we wszystkich późniejszych ustawach chałupniczych, o ile stanowiły same w sobie całość (t.j. nie powstały drogą nowelizacji), jednakiego układu.

A więc: 1) jest określenie chałupników, oraz osób biorących udział w produkcji tego rodzaju; 2) jest mowa o rejestracji (ewidencji) osób uczestniczących w produkcji, która odbywa się ustrojem chałupniczym; 3) jest mowa o publikowaniu

---

¹⁾ Bureau International du Travail: Série législative, VII (1926), France 8.

²⁾ Soziale Rundschau 1915, zeszyt 10/11, l. 185.

³⁾ Bulletin des Internationalen Arbeitsamtes, XIII. 292.

⁴⁾ Постановление Совета Народных Комиссаров от 2 июля 1923 года, о изятиях по распространению Кодекса Законов о Труде на квартирников.

warunków pracy i płacy, wreszcie 4) jest mowa o komisjach płac. Rozdział o komisjach płac jako najważniejszy rozpada się na następujące działy:

- A) Utworzenie komisji i jej skład
- B) Obowiązki komisji centralnych
- C) Umowa o płace minimalne.

W końcu w ostatnim dziale jest mowa o komisjach obwodowych, ich składzie i obowiązkach oraz procedurze rozjemstwa (arbitrażu).

Jak już widzimy z tego układu, istotę ustaw tworzy regulacja płac i powoływanie komisji, do której wchodzi obie strony zainteresowane w produkcji chałupniczej — nakładcy i chałupnicy.

Obecnie przystępujemy do szczegółowego rozpatrzenia przepisów tego ustawodawstwa, poświęconego obronie chałupnika ¹⁾.

---

¹⁾ Przytaczając artykuły różnych ustaw niezawsze trzymaliśmy się dosłownie brzmienia tekstów. Dbaliśmy jedynie o to, aby nasz przekład, niekiedy wolny, a niekiedy skrót, oddawały należycie ducha przepisów w sposób zrozumiały.

IV. PRZEPISY SZCZEGÓLWE

1. EWIDENCJA CHAŁUPNIKÓW

Charakteryzując podstawowe działy nowoczesnych prawodawstw chałupniczych, t. j. specjalnie dla chałupnictwa ułożonych (za punkt wyjścia przyjmujemy prawo austriackie z 1918 r.) musimy przede wszystkim zwrócić uwagę na ewidencję chałupników, jako na najwcześniejsze ogniwa konsekwentnie rozwijającej się dążności do prawnej regulacji chałupnictwa. Ze stanowiska historycznego już w 1901 roku angielska ustawa fabryczna wspomina o spisach osób, którym zarząd fabryk wydaje robotę do domu¹⁾.

Otóż we wszystkich nowoczesnych ustawach o chałupnictwie, zaraz po prawnym określeniu osób, przyjmujących udział w tej formie produkcji, bądź w rozdziałach o inspekcji pracy—idą artykuły, obowiązujące przedsiębiorców-nakładców do prowadzenia list osób, którym ci wydają robotę, oraz do przedstawiania tych list na żądanie inspektorom pracy. Artykuły te mają na celu stworzenie zetknięcia organów nadzorczych z chałupnictwem, a właściwie nadzoru nad chałupnikami i ich pracą.

Z przytoczonych poniżej artykułów ustaw: austriackiej, czechosłowackiej, niemieckiej, rosyjskiej oraz hiszpańskiej występuje na jaw, jakie obowiązki nakładają te ustawy na wydających pracę chałupnikom do domu.

Najważniejsze z tych obowiązków są:

- 1) meldowanie władzy przemysłowej o miejscu, w którym znajduje się warsztat chałupniczy (austriacka § 3; czechosłowacka art. 4 i 5; niemiecka specjalne art. 1; niemiecka ogólne § 12 i 13),
- 2) prowadzenie przez wydających pracę list ewidencyjnych osób, które biorą pracę,

---

¹⁾ patrz *Bulletin des Internationalen Arbeitsamtes*, I (1902) 35, część 6 § 107².

3) przedstawianie władzy przemysłowej lub inspektorom na ich żądanie — wykazów osób zatrudnionych.

Tak więc w myśl ustawy argentyńskiej z października 1918 r.¹⁾, kto zatrudnia chałupników, winien prowadzić ich wykaz (rejestr). Wykaz ten ma być przedstawiany właściwej inspekcji do kontroli.

To samo ustawa austriacka z dn. 19 grudnia 1918 r.²⁾ czyni w §§ 3—6. A mianowicie:

§ 3. Przedsiębiorcy, którzy wytwarzają towary u pośredników lub u chałupników, choćby nawet za pośrednictwem faktorów, muszą zameldować władzy przemysłowej miejsce, w którym znajduje się ich warsztat.

§ 4. Powyższemu obowiązkowi rejestracji podlegają również faktorzy, oraz ci pośrednicy, którzy zatrudniają chałupników lub czeladników.

§ 5. Wszyscy pracodawcy (przedsiębiorcy, pośrednicy, faktorzy) są obowiązani wykazać, w stałe i dokładnie zestawionych wykazach, liczbę faktorów i pracowników (pośredników i chałupników) bezpośrednio u nich zatrudnionych. Podobnemu obowiązkowi podlegają również pośrednicy w stosunku do czeladników, znajdujących się pod ich kierownictwem.

§ 6. Wykazy te winny być na żądanie przedstawiane władzy przemysłowej lub inspektorowi pracy. Bliższe przepisy co do sporządzania i należytego stosowania tych wykazów wydane będą przez Państwowy Urząd Opieki Społecznej; przytem należy mieć na uwadze, że wykazy co do wykonania nadzoru przemysłowego, co do wprowadzenia ubezpieczenia na wypadek choroby, jako też dla statystycznego ujęcia chałupnictwa muszą być należyście uzasadnione.

W prawie czechosłowackim z dn. 12 grudnia 1919 r.³⁾ sprawie rejestru chałupników poświęcono art. 4 i 5.

---

¹⁾ patrz *Amtliche Nachrichten des Deutsch-österreichischen Staatsamtes*, 1919, Nr. 17, 688.

²⁾ *Amtliche Nachrichten des Deutsch-österreichischen Staatsamtes*, 1919, Nr. 1-2, 11.

³⁾ Patrz *Bureau International du Travail: Série législative*, 1920, Tchecoslovaquie, art. 4 i 5.

Art. 4. 1) Przedsiębiorcy, prowadzący wyrób lub przygotowywanie produktów przez komisjonerów lub przez chałupników, nawet gdy posługują się pośrednikami, obowiązani są zgłosić ten rodzaj przemysłu właściwym miejscowym władzom przemysłowym.

2) Ten sam obowiązek mają pośrednicy i komisjonerzy zatrudniający chałupników lub robotników warsztatowych.

Art. 5. 1) Każdy przedsiębiorca, komisjoner lub pośrednik, obowiązany jest prowadzić rejestr robotników i pośredników, których bezpośrednio zatrudnia. Rejestr ten powinien być prowadzony w sposób bardzo jasny i stale bez zaległości.

2) Przepisy bardziej szczegółowe dotyczące formy rejestru i jego urzędowego użytku będą wydane w drodze rozporządzeń. Będą one zawierały zarządzenia aby rejestry te mogły służyć za podstawę dla opracowania kontroli przemysłowej, dla ubezpieczeń społecznych pracowników, oraz dla statystyki chałupnictwa.

3) Rejestry winny być okazywane na żądanie władzom przemysłowym, inspektorom pracy i higieny, oraz właściwym kasom chorych.

Prawo niemieckie z d. 4 maja 1923 r. o przeróbce celluloidu w chałupnictwie¹⁾ w artykule 1 stanowi:

Art. 1. Przedsiębiorcy przemysłowi, którzy wytwarzają, opracowują, uskuteczniają, pakują lub przygotowują do sprzedaży lub ekspedycji przedmioty z celluloidu, poza swoimi warsztatami za pośrednictwem chałupników, obowiązani są do spisania wiadomości szczegółowych, dotyczących chałupników, dla kompetentnych funkcjonariuszów inspekcji pracy, (Art. 139 Kodeksu przemysłowego) w przeciągu czterech tygodni od wejścia w moc niniejszego prawa. Wszystkie zmiany dotyczące dotychczasowych chałupników, jak również nowych, powinny być komunikowane inspektorom pracy w przeciągu piętnastu dni.

Takie same żądania wysuwa prawo niemieckie z dn. 27 czerwca 1923 r.²⁾

¹⁾ Patrz Bureau International du Travail: Série législative, 1923. Allemagne 3.

²⁾ Patrz Bureau International du Travail: Série législative, 1923. Allemagne 4.

A mianowicie:

§ 12. Na mocy paragrafu dziesiątego (pierwsze i trzecie alinea) skoro roboty mają być wykonane sposobem chałupniczym, osoba odpowiedzialna, według intencji § 11 (pierwsze zdanie), powinna przed rozpoczęciem pracy zawiadomić o niej na piśmie władzę miejscową policyjną, podkreślając położenie warsztatu.

§ 13. Przemysłowcy, dający do wykonania prace charakteru przemysłowego w warsztatach poza swojemi warsztatami są obowiązani:

1) Utrzymywać listę osób, którym wręczają pracę, dla wykonania jej sposobem chałupniczym, lub za których pośrednictwem odbyło się oddanie pracy poza warsztat danego przemysłowca; lista ta wymieni warsztat, w którym pracują wzmiankowane osoby i ma być przedstawiona, lub wręczona na żądanie miejscowej władzy policyjnej, lub funkcjonarjuszom inspekcji pracy.

2) W wypadkach, w których przepisano przedstawienie zaświadczenia, stwierdzającego, że lokale, w których się wykonywa pracę, odpowiadają wymaganiom prawa, nie należy wydawać roboty chałupniczej inaczej, jak dla wykonania jej w warsztatach, dla których dane zaświadczenie było wydane.

To samo zobowiązanie dotyczy osób, które same nie posiadając warsztatu, oddają robotę chałupnikom, na rachunek nakładców poza ich własnym warszatem.

§ 14. Władza policyjna może, po zasięgnięciu opinii u przemysłowców i zainteresowanych chałupników, zadecydować drogą służbową ujawnienie list, oraz czy będą przedstawione władzom, wskazanym w § 13 (alinea pierwsze, cyfra pierwsza), w oryginale czy w odpisie, oraz w jakich przerwach czasu.

(Ustawa sowiecka z dn. 2 lipca 1923 r.¹⁾ żąda w p. 4.

A) Do artykułu 10: Pracodawcy, którzy korzystają z pracy chałupników obowiązani są zawiadomić sekcję pracy, w przeciągu siedmiu dni od daty zgody ich, o wszystkich chałupnikach, których godzą.

---

¹⁾ Patrz Bureau International du Travail: Série législative 1923, Russie 4.

L) Do artykułu 145. Przedsiębiorstwa, instytucje i osoby, które dają robotę do domów, obowiązane są posiadać wykazy lub rejestry, wskazane przez inspekcję pracy, wszystkich chałupników zajętych u nich, z podaniem ich adresu, oraz książki rachunkowe, gdzie muszą być wpisane, oprócz danych odnoszących się do wysokości i do terminów wypłaty, wynagrodzenia i innych wpływów, informacje wymagane pod literą A) artykułu 4 rozporządzenia niniejszego.

Wreszcie ustawa hiszpańska z dn. 26 lipca 1926 r.¹⁾ domaga się:

Art. 23. Dla ułatwienia służby inspekcyjnej, wszelki przedsiębiorca, zawierający kontrakt na pracę, będącą pod opieką obecnego dekretu-ustawy, będzie obowiązany zakomunikować Komitetowi parytetowemu i Inspekcji prowincjonalnej Pracy:

1) że zawiera kontrakt odnoszący się do wykonania niektórych robót poza swoim lokalem, w mieszkaniu chałupników;

2) adres lokalu, lub lokali, do których się oddaje pracę chałupnikom i w których się odbiera robotę wykonaną, ze wskazaniem dni i godzin na to przeznaczonych;

3) w razie zażądania przedstawić ewidencję nazwisk i mieszkań osób zatrudnionych.

Art. 25. Kierownik warsztatu rodzinnego, lub przedsiębiorca chałupniczy, powinni utrzymywać spis i adresy robotników, pracujących pod ich kierunkiem, i przedstawiać na żądanie funkcjonariuszowi inspekcyjnemu lub osobie upoważnionej. Są też odpowiedzialni za przekroczenia niniejszych rozporządzeń.

Ustawa hiszpańska z dn. 20 października 1927 r. głosi:

Art. 28. W celu ułatwienia służby inspekcyjnej każdej pracodawca, który zawiera kontrakt na pracę chałupniczą, pozostającą pod ochroną niniejszego rozporządzenia wykonawczego, winien zakomunikować komitetowi parytetowemu i dzielnicowej inspekcji pracy, lub wskazać im:

---

¹⁾ Patrz Bureau International du Travail: Série législative 1926, Espagne 4.

1) że zawiera kontrakt w sprawie wykonania robót lub prac określonych, poza swoim lokalem, w domu wykonywującego pracę,

2) lokal czy lokale, służące do wydania roboty lub przyjęcia roboty wykończonej, ze wskazaniem dni i godzin przeznaczonych na te czynności,

3) jeżeli tego żąda komitet parytetowy lub inspekcja, rejestr jaki ma prowadzić co do nazwisk i zamieszkania osób, które nań pracują.

2. WARUNKI PRACY

(Książki zarobkowe i listy płacy)

Drugim wspólnym postulatem wszystkich ustaw o chałupnictwie jest prowadzenie przez wydających robotę książeczek zarobkowych. Ma to na celu posunięcie jaknajdalej możliwości kontroli nad wypłacaniami zarobkami, stosowanie właściwych norm wynagrodzenia dla danej pracy, uniemożliwienie wypłaty towarem (t. zw. t r u c k - s y s t e m) przy jednoczesnym zetknięciu chałupnika z wydającym robotę, a co zatem idzie: jaknajwiększej jawności.

Najważniejsze postulaty książeczek zarobkowych—wspólne dla wszystkich ustaw są:

- 1) termin przyjęcia i wydania roboty;
- 2) rodzaj i ilość pracy oraz jej wartość;
- 3) sposób obrachunku i wysokość zapłaty;
- 4) potrącenia za surowce i dodatki;
- 5) zaliczki i kary.

W dążeniach tych najwidoczniejszą jest bodaj zasada zrównania chałupników z robotnikami.

Z zachowaniem kolejności ustaw poprzednio przytoczonych, odpowiednie paragrafy w ustawie argentyńskiej z 1918 r. brzmią:

pracodawcy winni zaopatrzyć każdego chałupnika w robotniczą książeczkę, do której wpisywane będą dane co do wydanej roboty, wynagrodzenia mającego być wypłaconem, oraz wartości towarów, a przy oddaniu wykonanej roboty, dzień dostarczenia jej, jak również wypłacone wynagrodzenie. Kary za wadliwą robotę mogą być wciągane do książeczek płacy, jednak nie mogą przenosić jednej szóstej szacunkowo ustalonej dziennej płacy.

Ustawa austriacka z 1918 roku stanowi:

§ 9. Kto wydaje robotę bezpośrednio chałupnikom lub pośrednikom, winien zaprowadzić na swój koszt księgę dostaw. Do księgi dostaw wpisane być mają przez pracodawcę: gatunek i liczba sztuk wydanej roboty; data wydania i odbioru roboty; dalej, warunki umowne co do obliczenia wynagrodzenia i obrachunku materiałów dostarczonych przez pracownika; w końcu, wysokość wypłaconego wynagrodzenia. Bliższe postanowienia co do formy i treści tych ksiąg dostaw (rejestrów) wyda Urząd Państwowy Opieki Społecznej. Księga dostaw będzie przechowywana przez pracobiorcę i przedstawiana na żądanie władzy przemysłowej lub inspektorowi pracy.

W ustawie czechosłowackiej z 1919 r. znajdujemy następujące przepisy:

Art. 7. 1) Ktokolwiek wydaje robotę bezpośrednio komisjonerom lub chałupnikom powinien na własny koszt zaprowadzić dla nich książeczki, w których będzie zaznaczał:

- a) rodzaj i ilość wydanej roboty,
- b) datę wydania roboty i jej dostarczenia,
- c) umowę dotyczącą obliczenia i wysokości płacy,
- d) umowę dotyczącą regulowania rachunków za surowce i dodatki, dostarczone przez robotnika, lub komisjonera,
- e) płace wypłacane, jak również rodzaj i kwotę potrąceń.

2) Książeczka powinna być zachowywana przez robotnika i być do dyspozycji władzy przemysłowej, inspektora pracy, lub kasy chorych na ich żądanie.

W ustawie niemieckiej z dn. 27 czerwca 1923 r. zajmuje się tą sprawą § 4:

§ 4. Wszelka osoba, wręczająca roboty chałupnikom, jest obowiązana (chyba gdyby wręczenie roboty odbywało się w warsztacie kategorii, wskazanej w § 1) do dania przy tej okazji osobom, dostającym pracę, na swój koszt, książeczek płacy, jak również i tabeli płac ustanowionych za tę pracę. To rozporządzenie nie dotyczy wytwórni nowych modeli.

W ustawie sowieckiej z 1923 r. istnieje następujący przepis.

C. Do artykułu 29. Oprócz zapisów ogólnych muszą być wpisane do książeczek rachunkowych: data dostarczenia pracy, nazwa i liczba przedmiotów do wykonania, liczba przedmiotów zwróconych pracodawcy, data zwrotu, jako też wypłata, która ma być uczyniona według formy, przewidzianej pod literą G. niniejszego rozporządzenia.

W ustawie hiszpańskiej z 1926 r. zajmuje się tą sprawą artykuł 16:

Przedsiębiorcy chałupniczy są również obowiązani opatrzyć każdego chałupnika w książeczkę poświadczoną, lub kartę świadectwa i pochodzenia, z oznaczeniem nazwiska zainteresowanego, rodzaju i ilości pracy, daty, pod którą praca została wydana, płac umówionych lub ustalonych zgodnie z obecnym dekretem-ustawą i wartości surowców, które mają być wydane robotnikowi.

We francuskim Code du Travail z 10 lipca 1915, znajdujemy ustęp¹⁾:

W chwili, gdy robotnica otrzymuje pracę do wykonania w domu, wręczana jej jest książeczka zarobkowa, w której wskazany jest rodzaj, ilość i data wydania pracy, wynagrodzenie zastosowane do tej pracy, oraz rodzaj i wartość powierzzonego towaru.

Dalszym ciągiem postanowień o książkach zarobkowych jest ujawnianie list płacy. Ujawnianie to polega na wywieszeniu w miejscu wydawania oraz odbierania roboty wykazu płac, zatwierdzonego przez lokalne władze przemysłowe. Pracodawcom idzie głównie o jawność i automatyczną kontrolę stawek wynagrodzenia, oraz możliwie wszystkich warunków pracy (np. ustawa austriacka lub czeska). Ustawa rosyjska mówi jeszcze o zaliczeniu czasu straconego na noszenie roboty jako czasu pracy.

I znów spotykamy odpowiednie paragrafy w ustawie argentyńskiej:

Narodowy departament pracy ogłosi decyzję urzędu płac w formie określonej przez siebie; wykaz tak zestawio-

¹⁾ Ks. I, tytuł III, 33c, 16.

nych płac będzie umieszczony w każdym miejscu, gdzie robota jest wydawana robotnikom i gdzie odbierana jest wykończona. Minimum wynagrodzenia staje się prawomocne w 15 dni po oficjalnem ogłoszeniu.

W ustawie austriackiej z 1918 r. o ogłaszaniu warunków pracy i płac i o księgach wydawania roboty, mówią następujące punkty w § 7:

1) Wydający robotę bezpośrednio chałupnikom lub pośrednikom, winien terminy przyjęcia i wydania roboty, sposób rozrachunku i wysokości płacy, jak również cenę obstalowanych towarów, materiały dostarczone przez chałupników lub pośredników i sposób ich obrachunku, wypadki upoważniające do potrąceń z wynagrodzenia i wymiar tych ostatnich — podać do wiadomości przyjmującego robotę, i te warunki pracy i dostawy winny oprócz tego być ogłoszone na widocznem miejscu we wszystkich lokalach, w których wydaje się robotę, dostarcza się towary, lub w których następuje wypłata.

2) Najpóźniej w chwili gdy to rozplakatowanie nastąpi lub gdy zajdzie jaka zmiana w jego treści, należy postanowienia, które mają być ogłoszone, przedstawić w dwóch jednobrzmiących odpisach władzom przemysłowym, które w szczególności czuwać winny nad tem, aby ogłoszone warunki pracy i wynagrodzenia nie naruszały przepisów mających moc obowiązującą (§§ 26 do 32), o ile warunki dotyczące pracy są uregulowane przez umowy zbiorowe (§ 31) lub stowarzyszenia gospodarcze (§ 32).

W ustawie czechosłowackiej z 1919 r. brzmienie odpowiednich punktów jest jak następuje:

Art. 6. 1) Przedsiębiorcy i pośrednicy, wydający bezpośrednio robotę komisjonerom i chałupnikom, oraz komisjonerzy, wydający robotę robotnikom warsztatowym, lub chałupnikom, są obowiązani podać do wiadomości tych, których zatrudniają:

- a) datę wydania roboty i termin wyznaczony dla jej dostarczenia,
- b) sposób obliczenia płac i ich stawki lub też ceny zamówionych towarów,
- c) surowce i materiały dodatkowe, które chałupnik

lub komisjoner, obowiązani są sami dostarczyć, oraz cenę w jakiej uwzględnia się dostarczone surowce i materiały dodatkowe.

d) w jakich wypadkach dozwolone potrącenia z płacy i wysokość tych potrąceń.

2) Powyższe warunki roboty i jej dostarczania powinny być przedstawione w przepisanej ilości egzemplarzy władzy przemysłowej, która je poświadczy, zachowując dla siebie jeden odpis, zwracając niezwłocznie pozostałe stronie interesowanej. Egzemplarz poświadczony, lub jego odpis, należy poświadczyć, powinien być stale wywieszony na miejscu widocznym wszędzie, gdzie robota jest wydawana, gdzie zamówione wyroby są dostarczane lub gdzie jest wypłacana płaca. Te same przepisy zachować należy gdyby wprowadzono zmiany w warunkach pracy.

3) Ponadto władza przemysłowa powinna sprawdzić, czy ogłoszone w powyższy sposób warunki pracy i płacy są zgodne z obowiązującymi regulaminami (art. 14 — 18) lub z umowami zbiorowymi (art. 21).

4) Niniejsze przepisy nie dotyczą wyrobu artykułów szczególnej jakości.

W ustawie niemieckiej z 27 czerwca 1923 r. zajmuje się tą sprawą § 3.

§ 3 W lokalach, w których robota jest wręczana robotnikom, aby została wykonaną sposobem chałupniczym lub oddawana przez nich po wykonaniu, z wyjątkiem warsztatów, wskazanych w paragrafie pierwszym (pierwsze alinea, drugie zdanie), winny być wystawione listy płacy, lub przybite tabele płac, pozwalające chałupnikom zaznajomić się z taksą płac, wydawanych każdym razem za wszelką robotę, której wręczenie odbywa się w tych lokalach. Rozporządzenie to nie stosuje się do wytwórni nowych modeli.

Minister Pracy może, za zgodą Rady Państwowej, ogłosić przepisy szczegółowe co do wykonania tego rozporządzenia, w razie potrzeby, dla niektórych tylko okręgów. Na prośbę zainteresowanych, może pozwolić na odstąpienie od reguły, niektórym gałęziom przemysłu, lub niektórym kategorjom przedsiębiorstw.

Ustalwszy za pomocą tego rodzaju taryfy remunera-
cję pracy, może Minister Pracy za zgodą Rady posta-
nowić opublikowanie taryfy, zgodnie z pierwszym i dru-
giem alinea.

Zarządzenia, powzięte przez Ministra Pracy, są ogła-
szane w *Reichsgesetzblatt*, oraz przedstawiane
do wiadomości *Reichstag*'u.

W ustawie *sowieckiej* z 1923 r. sprawy tej dotyczą:

G) Do artykułów 58 do 60 i 71: Zapłata za pracę
chałupników dokonywa się na zasadzie wykonanej pracy
i umów zbiorowych, ustalonych przez układy pojedyncze
lub zbiorowe, a wysokość zapłaty nie może być niższą od
minimum oznaczonego stosownie do postanowienia art.
59 *Kodeksu Pracy*: czas stracony u pracodawcy na
przyjęcie i zwrot roboty, uważany jest za czas pracy.

H) Do artykułu 67: wyrazy „w miejscu, gdzie praca
jest wykonywana“ są zastąpione wyrazami: „w miejscu
rozdania lub odbioru pracy“ (wywieszenie tabeli płac).

Dekret *hiszpański* z 1926 r. stanowi:

Art. 24. Przedsiębiorcy wystawiają na widok publicz-
ny w lokalu, w którym się wydaje robotę do wykonania
i odbiera ją po jej ukończeniu, tabele wynagrodzeń umó-
wionych, lub wyznaczonych stosownie do obecnego de-
kretu-prawa, wraz z egzemplarzem niniejszego prawa.

Dekret z roku 1927 zaś brzmi:

Art. 29. Pracodawcy wywieszają na miejscu widocznym
w lokalu, służącym zazwyczaj do wydawania i odbioru ro-
boty, taryfy wynagrodzenia, umówione lub ustalone, zgo-
dnie z dekretem, oraz jeden egzemplarz tegoż dekretu
i regulaminu stosowania go.

3. KOMISJE CHAŁUPNICZE

a) Działalność, skład i obowiązki

Najbardziej skierowaną jest uwaga prawodawstw cha-
łupniczych na „komisje płac“¹⁾, w Czechosłowacji zwane

---

¹⁾ Patrz *Druki Sejmowe*, Nr. 704, z dn. 28 lipca 1923 r.,
§ 8 i nast.

Komisjami Centralnymi, w Niemczech Fachowemi, w Hiszpanji Komisją Opieki nad chałupnictwem, we Francji Radami Pracy.

Ich skład osobowy wynosi kilka lub kilkanaście osób (w Niemczech każdorazowo zależy od liczby sekcji, obejmujących poszczególne gałęzie chałupnictwa), przyczem w Hiszpanji np. dwie osoby są członkami z urzędu, cztery delegowane, a reszta wybierana. W Czechosłowacji Minister Opieki Społecznej mianuje członków z pośród przedstawionych mu kandydatów, z czego $\frac{1}{3}$ wybranych pochodzi z pośród przedstawicieli nakładców, $\frac{1}{3}$ z pośród chałupników i $\frac{1}{3}$ z pośród osób orjentujących się w okolicznościach produkcji chałupniczej.

Komisje mają na widoku regulację stosunków pracy i wynagrodzenia, opinują na żądanie Ministerstwa Opieki Społecznej w sprawach pracy i wynagrodzenia, oraz opracowują dla ministerstwa wnioski, a władzę wykonawczą posiadają w zakresie należytych dla wypełnienia swych obowiązków. Zasadą jest, aby do komisji wchodził przedstawiciel zarówno chałupników, jak przedsiębiorców, pośredników (faktorów), a nawet pomocników (czeladników chałupniczych — ustawa austriacka).

Najistotniejszym obowiązkiem komisji jest ustalanie z nadaniem mocy obowiązującej minimum płac, oraz cen minimalnych za wyroby chałupnicze.

Z dalszych obowiązków komisji należy wymienić wydawanie rezolucyj, które po zatwierdzeniu przez Ministerstwo zyskują moc obowiązującą jako dekrety.

Wreszcie należy wspomnieć o podkomisjach, czyli komisjach obwodowych, które zbierają ankiety o pracy chałupniczej, przesyłają opinie i wnioski do Komisji Centralnej, oraz pełnią rolę rozjemcy w razie powstania zatargów (ustawa czechosłowacka).

Paragrafy ustaw chałupniczych określają w sposób ramowy działalność Komisji Chałupniczych i ustanawiają zasadnicze role komisji: informacyjną, doradczą i wykonawczą (prawo inicjatywy).

Ustawa austriacka z 1918 r. w dziale IV o Centralnych Komisjach Chałupnictwa mówi:

§ 16. Dla każdej gałęzi przemysłu, której wyroby wykonywane są sposobem chałupniczym, Państwowy Urząd

Opieki Społecznej, w porozumieniu z Państwowym Urzędem dla rzemiosł, przemysłu i handlu, oraz z Państwowym Urzędem Zdrowia Publicznego, powoła Centralną Komisję do spraw Chałupnictwa.

§ 17. Komisje te będą miały za zadanie uregulowanie stosunków pracy i wynagrodzenia chałupników danej gałęzi wytwórczości; oprócz tego powołane będą do wydawania opinii we wszystkich kwestjach, które dotyczą tego uregulowania, oraz podawać będą wnioski Państwowemu Urzędowi Opieki Społecznej. Pozostawia się do ich uznania przedsięwzięcie wszelkich potrzebnych zarządzeń celem wypełnienia tych zadań.

§ 18. Zakres poszczególnych gałęzi wytwórczości określony będzie przez Państwowy Urząd Opieki Społecznej. Miejscowe rozmieszczenie gałęzi wytwórczości winno być uwzględniane przy wyznaczaniu siedziby Centralnej Komisji do spraw Chałupnictwa.

§ 19. Gdy chodzi o wyrób ubrania, obuwia, bieleziny drogą chałupnictwa, Centralne Komisje do spraw Chałupnictwa powołane będą bezpośrednio po wejściu w życie niniejszej ustawy; co dotyczy innych gałęzi wytwórczości chałupniczej — na skutek decyzji Państwowego Urzędu Opieki Społecznej.

§ 20. Członkowie Centralnej Komisji do spraw Chałupnictwa, poza wyjątkami, przewidzianymi w § 21 lit. *d*, mianowani będą przez sekretarza stanu Opieki Społecznej. Liczba ich nie może być niższa od 9 w każdej komisji. Dla każdego członka mianowany będzie zastępca, który w razie potrzeby lub usunięcia członka z Komisji wstępuje na jego miejsce.

§ 21. Następujące zasady będą obowiązywały przy powołaniu członków (zastępców):

a) do Komisji powołani będą w równej liczbie przedstawiciele przedsiębiorców (§ 1, lit. *d*) i chałupników (§ 1 lit. *a*) danej gałęzi wytwórczości;

b) o ile w danej gałęzi wytwórczości jest stosowane dawanie obstalunków przez pośredników (§ 1, lit. *b*), będzie tymże zapewnione odpowiednie przedstawicielstwo; również w razie potrzeby pomocnikom warsztatowym (czeladnikom) (§ 1, lit. *c*) oraz osobom (§ 1, lit. *e*), którymi przedsię-

biorcy posługują się w stosunkach z pośrednikami i chałupnikami. Ogólna liczba członków, wybranych z pośród tych trzech grup, nie może przewyższać ogólnej liczby członków, wybranych z pośród przedsiębiorców i chałupników.

c) Przed mianowaniem członków, wskazanych pod *a* i *b*, winny być uwzględnione wnioski izb handlowych i rzemieślniczych, zarządów i komisji czeladniczych rzeczowo zainteresowanych związków rzemieślniczych, zarówno jak i innych zespołów zainteresowanych w sprawie uregulowania chałupnictwa w odnośnej gałęzi wytwórczości. Prawo przedstawiania takich wniosków wygasa, o ile nie zostało wykorzystane w pewnym, każdorazowo oznaczonym terminie.

d) W równej liczbie jak przedstawiciele każdej z grup, wskazanych pod *a*, będą wkońcu powołane takie osoby, które, nie należąc do żadnej z grup, wymienionych pod *a* i *b*, posiadają wymagane wiadomości i kwalifikacje do opinjowania o warunkach zbytu, wynagrodzenia i pracy w danej gałęzi wytwórczości. Jeden z pośród takich członków mianowany będzie przez sekretarza stanu Zdrowia Publicznego.

§ 22. 1) Okres działalności komisji obejmuje za każdym razem 3 lata. Członkowie (zastępcy) będą zwolnieni ze swoich czynności, według trybu przewidzianego pod literami *a* i *b* § 21, gdy w ich działalności zawodowej nastąpią takie zmiany, że nie będą mogli dłużej uchodzić za odpowiednich przedstawicieli odnośnej grupy.

2) Odwołanie członka (zastępcy) jest również wtedy dopuszczalne, gdy zaniedbuje stale swoje obowiązki.

§ 23. Centralna Komisja do spraw Chałupnictwa ma prawo powzięcia decyzji, gdy są obecne przynajmniej dwie trzecie jej członków lub ich zastępców. Decyzje są powzięte większością głosów; w razie równości głosów rozstrzyga przewodniczący.

§ 24. Przewodniczący Centralnych Komisji do spraw Chałupnictwa i ich zastępcy będą wyznaczeni przez sekretarza stanu Opieki społecznej z grona członków Komisji.

§ 25. 1) Państwowy Urząd Opieki Społecznej wyda bliższe postanowienia co do regulaminu Komisji i co do uposażenia członków Komisji.

2) Państwowy Urząd Opieki społecznej zajmie się sprawą prowadzenia spraw biurowych Komisji.

W ustawie czechosłowackiej artykuły 14 i 15, określają obowiązki komisji, artykuły 17 i 18 zaś mówią o ogłaszaniu ich rezolucji. Treści ich nie podajemy, gdyż przytaczamy całą ustawę czechosłowacką w Załączniku Nr. 2.

Część II-a artykułu 1 rozporządzenia niemieckiego z roku 1924, który mówi o postępowaniu komitetów zawodowych, wyszczególnia w §§ 13—25 obowiązki przewodniczącego komitetu oraz ustala tryb postępowania. Paragrafy dotyczące postanowień ogólnych, stanowią:

§ 13. Przewodniczący prowadzi sprawy bieżące komitetu zawodowego i reprezentuje go.

§ 14. Przewodniczący wyznacza posiedzenia, kieruje rozprawami i uczestniczy w nich na równi z assessorami z pełnym prawem głosu. Wyznacza sekretarza, wybranego z pomiędzy assessorów lub przedstawicieli na wszystkie lub niektóre posiedzenia. Na wniosek dwóch trzecich przedstawicieli przedsiębiorców lub chałupników, zwołuje posiedzenie komitetu zawodowego w ciągu dwóch tygodni najpóźniej.

§ 15. Przed posiedzeniem, przewodniczący zbiera wszelkie potrzebne dane, w szczególności wzywa interesowane osoby do określenia ich stanowiska względem zgłoszonego wniosku. Będzie mógł wezwać na posiedzenie interesowane osoby, jako też rzeczoznawców i świadków.

§ 16. Uprzednio przed decyzją w sprawie zgłoszonego wniosku, komitety zawodowe i sekcje będą mogły porozumieć się z interesowanymi osobami i zebrać potrzebne dane w celu ustalenia faktów, w szczególności wysłuchać rzeczoznawców i świadków, zebrać wszelkie zaświadczenia i informacje urzędowe, zejść na miejsce, zaznajomić się z ogłoszonymi listami płacy i książeczkami zarobkowymi i wezwać interesowanych do przedstawienia innych dokumentów dowodowych. Będą mogły polecić to przewodniczącemu lub assessorom, którzy winni przedstawić raport o rezultacie swego dochodzenia.

§ 17. Posiedzenia komitetów zawodowych i sekcji nie są publiczne.

§ 18. Władza nadzorcza (§ 30) będzie mogła wysłać przedstawicieli, którzy wezmą udział w posiedzeniach i winni być wysłuchani za każdym razem, gdy tego zażądadają.

§ 19. Aby decyzja była prawomocna (ważna) trzeba, aby wszyscy członkowie komitetu zawodowego sekcji byli wezwani i powiadomieni o sprawach wpisanych do porządku dziennego i żeby przewodniczący, oraz co najmniej jeden z assesorów, jako też dwaj przedstawiciele przedsiębiorców i dwaj przedstawiciele chałupników wzięli udział w głosowaniu.

§ 20. Decyzje komitetu zawodowego będą powzięte z zastrzeżeniem, iż obowiązuje § 25 ustawy o chałupnictwie, zwykłą większością głosów. Powstrzymanie się od głosowania uważane będzie za odrzucenie wniosku. W razie równego podziału głosów, przeważa głos przewodniczącego.

§ 21. Przedstawiciele przedsiębiorców i chałupników muszą uczestniczyć w równej liczbie w decyzjach, które mają być powzięte na mocy § 20 Nr. 1, 3, 4 i 5 ustawy o chałupnictwie (§ 25, ustęp I ustawy o chałupnictwie). Jeżeli przedstawiciele jednej ze stron są w liczbie przeważającej — ci, którzy mają przewagę ustępują poczynając od najmłodszego.

§ 22. Głosowanie winno być tajne o ile tego zażąda co najmniej połowa przedstawicieli przedsiębiorców lub przedstawicieli chałupników.

§ 23. Będzie sporządzony protokół z rozpraw i podpisany przez przewodniczącego i sekretarza. Gdy chodzi o uchwały wskazane w §§ 31 i 32 ustawy o chałupnictwie, protokół zaznaczy czy przewodniczący, assesor i dwie trzecie przedstawicieli zgodzili się na nie. (§ 34 ustawy o chałupnictwie).

Ani protokół ani wyciąg z niego nie będą mogły być ogłoszone bez pozwolenia władzy nadzorczej (§ 30).

Gdy głosowanie było tajne (§ 22), to w protokole ani w wyciągu z niego, o ile są opublikowane, nie może być wzmianki o szczegółach głosowania; cyfry szczegółowe co do stosunku głosów będą mogły być podane w ogłoszeniu tylko w wypadkach, w których § 34 ustawy o chałupnictwie przepisuje określoną większość.

Zadania komisji ochrony chałupnictwa w Hiszpanji wyszczególnia dekret z 1927 r. w art. 9 (ustala skład Komisji), art. 15 (nadaje czynnościom komisji charakter informacyjny), art. 16 (wylicza obowiązki komisji jako organu doradczego), wreszcie art. 17 (wymienia prawa inicjatywy komisji). A mianowicie:

Art. 9. Komisja ochrony chałupnictwa składa się z prezesa i dwóch (3 lub 4) członków, wybranych dowolnie przez rząd, z czterech członków, wskazanych przez radę pracy, po jednym dla każdej grupy pracowników i pracodawców, mianowanym przez organizacje gospodarcze, naukowe i społeczne i przez rząd, oraz dwóch, którzy reprezentują instytucje i stowarzyszenia ochrony chałupnictwa.

Członkami z urzędu będą: dyrektor generalny pracy i inspektor generalny pracy, a delegowanymi: vice-dyrektor i podinspektor generalny pracy odpowiednio, oraz kierownicy sekcji reglementacji i międzynarodowej służby pracy.

Komisja ochrony będzie miała sekretarza, mianowanego przez Ministerstwo Pracy, Handlu i Przemysłu.

Art. 15. Komisja ochrony chałupnictwa będzie informowała Ministerstwo Pracy, w charakterze organu doradczego, o sprawach dotyczących chałupnictwa; będzie władna dawać inicjatywę i wydawać zarządzenia organizacyjne.

Art. 16. Komisja powyższa, w charakterze organu doradczego Ministerstwa, rozpatrywać będzie:

1) skargi, które zgłoszone będą w sprawie wyborów do komitetów równoskładnych (parytetowych) ustalania taryf płac;

Rada pracy będzie przesłuchiwana również w sprawie tych skarg i reklamacyj;

2) reklamacje wymierzone przeciw taryfom lub stawkom minimalnego wynagrodzenia, ustalonym przez powyższe komitety równoskładne, lub gdy trzeba będzie mieć na względzie okoliczności określone, ogólne lub lokalne, które dotyczą każdego rodzaju chałupnictwa.

3) wypadki wątpliwe lub trudności, które powstają w sprawie zastosowania rozporządzenia wykonawczego, w szczególności co dotyczy definicji pracodawcy i cha-

łupnika, jako też okoliczności specjalne, które w każdym konkretnym wypadku mogą zmienić stosunek prawny chałupników i pośredników.

Komisja, przed przedstawieniem raportu, przesłucha kompetentny komitet równoskładny do spraw chałupnictwa (o ile jest ukonstytuowany), oraz stowarzyszenia pracodawców i pracowników.

4) propozycje sformułowane w sprawie niektórych gałęzi przemysłu przez komitety równoskładne do spraw chałupnictwa w celu zmiany przepisów ustalonych przez rozporządzenie wykonawcze, których ścisłe zastosowanie przedstawiałoby poważne trudności; przesłuchana będzie również rada pracy.

5) wszystkie inne sprawy, co do których Ministerstwo uważa, że komisja winna działać, jako organ doradczy.

Art. 17. Prawa inicjatywy, należące do komisji, są następujące:

1) tworzenie komitetów równoskładnych ustalania taryf płac, zgodnie z postanowieniami art. 19;

2) popieranie powstawania instytucji i stowarzyszeń ochrony chałupnictwa przez okazywanie im poparcia, i pobudzanie do tworzenia towarzystw pracodawców i pracowników tego samego charakteru, w celu najlepszego stosowania rozporządzenia wykonawczego;

3) projektowanie rządowi, w odpowiednim czasie, subwencji, jakie należy przyznać tym towarzystwom;

4) dokonywanie, po otrzymaniu upoważnienia Ministerstwa, wszelkich dochodzeń, jakie komisja uzna za stosowne, jako też pracy propagandowej, jaką uważa za pożyteczną i potrzebną, uzyskując od Ministerstwa, we wszystkich wypadkach, współpracę i udział organów, które od niego zależą;

5) urządzanie wystawy pracy chałupniczej i wszelkich innych podobnych pokazów propagandowych i krzewienie zasad rozporządzenia wykonawczego, w celu zainteresowania opinii publicznej w stosunku do tego zagadnienia;

6) proponowanie rządowi wszelkich kroków, jakie komisja uzna za stosowne dla ulepszenia warunków pracy chałupniczej, tak pod względem higienicznym, jako też gospodarczym i społecznym.

Wszystkie ustawy zastrzegają tajność obrad komisji płac z wyjątkiem projektu polskiego (art. 21 polskiego projektu sejmowego ustawy o pracy chałupniczej).

b) Regulacja płac chałupniczych

Ustalenie płac minimalnych w prawodawstwach dla chałupnictwa jest dążnością ogólną, datującą się od r. 1908¹⁾.

Najpierw ustalono tę zasadę w Anglii, przyczem tamtejszy urząd płac określał wynagrodzenie przypadające za jednostkę czasu, oraz zastrzegał sobie prawo ustalania minimalnych płac akordowych²⁾.

Prawo norweskie z r. 1912 ustala płace minimalne dla chałupnictwa w takim stosunku do płac w fabrykach, aby samo chałupnictwo mogło utrzymać się przy egzystencji, t.j. nie zostało wyparte przez inne warsztaty. Przed uzyskaniem mocy obowiązującej płace minimalne podaje się do wiadomości ogółu, aby czynniki zainteresowane mogły wyrazić swoją opinię³⁾.

Francuskie zasady ustalania płacy minimalnej polegają na zrównaniu zarobków średnio uzdolnionej chałupniczki z za-

---

¹⁾ Ślady postanowień o płacach minimalnych dla chałupników istnieją już w roku 1896 w prawodawstwie australijskiem. Minimum zarobków określały komisje złożone z równej liczby przedstawicieli chałupników i przedsiębiorców. Niepodobna jednak tego porównywać z drobiazgowo opracowanymi przepisami z lat dwudziestych bieżącego stulecia.

²⁾ Wybór metody wynagrodzenia pozostawiono porozumieniu wzajemnemu robotników i pracodawców. Płaca minimalna ustalona przez Urząd winna była być zgłoszona w ciągu trzech miesięcy; podlegała wtedy zarzutom, poczem zyskiwała moc obowiązującą, po upływie zaś dalszych sześciu miesięcy była wprowadzana w życie.

Z chwilą ustalenia płacy minimalnej dla danej gałęzi chałupnictwa, wszelka umowa o niższym wynagrodzeniu (w tej samej gałęzi) traciła moc obowiązującą. Chałupnik miał prawo żądać wypłacenia różnicy. W wypadkach zmniejszonej zdolności robotnika do pracy, pracodawca mógł uzyskać od urzędu upoważnienie płacenia mu mniej niż ustanawiała tabela płac minimalnych.

³⁾ Postanowienia norweskiego urzędu w sprawie płacy minimalnej kierowane są do Rady Chałupniczej, która w porozumieniu ze sferami zainteresowanymi oznacza termin wejścia w życie tabeli płac. Na osoby, które wypłacają chałupnikom wynagrodzenie niższe od wskazanej tabeli płac, które nie dopełniają formalności rejestracyjnych, oraz, które odmawiają udzielania informacji organom państwowym, nakłada się kary.

robnikami robotnicy fabrycznej, pracującej tę samą liczbę godzin¹⁾).

Ustawy niemiecka i austriacka uprawniają chałupnika do odszkodowania jeżeliby otrzymał niższe wynagrodzenie, niż to, które określa tabela płac minimalnych, lub jeżeliby wypłacono mu kwotę niższą od podanej w książeczce obrachunkowej. Pośrednicy, niewykonywujący obowiązków włożonych na nich przez ustawę, mogą być zawieszani w swych czynnościach.

Wszystkie prawodawstwa jednomyślnie zakazują wypłatę należności niegotowizną (występują przeciw truck-systemowi), oraz unieważniają umowy pracy, wyzyskujące trudne położenie, lekkomyślność lub nieświadomość jednej ze stron.

* * *

Regulowanie płac chałupniczych jest najważniejszą atrybucją komitetów chałupniczych (komisji płac).

Czynność ustalania płac minimalnych bywa powierzana urzędowi płacy (nowela prawodawstwa angielskiego z 1918 r.), lub radom pracy (§ 33d i 33e francuskiego Code du Travail, ks. I, tyt. III: Du Salaire),

lub też komisjom centralnym (czechosłowackie prawodawstwo z 1919 r.²⁾).

¹⁾ Płace minimalne określa się najwyżej na przeciąg trzech lat. Na zlecenie prefekta ustalone płace bywają ogłaszane. W ciągu trzech miesięcy od dnia ogłoszenia cen minimalnych, wszystkim czynnikom zainteresowanym oraz osobom pojedynczym przysługuje prawo wnoszenia zażaleń. Najwyższą instancją dla tej sprawy jest Komisja Centralna urzędująca w Ministerstwie Pracy. W skład tej komisji wchodzi: dwóch członków urzędu pracy, dwóch przedstawicieli danej gałęzi chałupnictwa, dwóch sędziów sądu rozjemczego, jeden członek sądu kasacyjnego przeznaczony na ten urząd na przeciąg trzech lat, oraz sekretarz z prawem głosu doradczego; tego sekretarza mianuje minister pracy. Komisji przewodniczy członek sądu kasacyjnego, który rozstrzyga w razie równości głosów. W wypadku gdyby chałupnik otrzymywał mniejsze wynagrodzenie, niż przewiduje ustawa, ma on prawo żądać od prawodawcy wypłacenia sobie należytej różnicy.

²⁾ Art. 14. 1) Obowiązki komisji centralnej są następujące:

a) Ustalanie z mocą ustawy płac minimalnych dla chałupników i robotników warsztatowych w gałęziach przemysłowych podlegających komisji, oraz cen minimalnych za artykuły, dostarczone przedsiębiorcom, lub pośrednikom, przez komisjonerów i chałupników. Przy tem ustalaniu uwzględnia się różnice, istniejące w warunkach lokalnych oraz konkurencję wzajemną różnych okręgów w danej gałęzi przemysłu.

względnie centralnym komisjom do spraw chałupnictwa (ustawa austriacka z 1918 r. § 26').

lub, jak w Rosji Sowieckiej, wysokość zapłaty nie może być niższą od minimum oznaczonego stosownie do postanowienia § 59 Kodeksu pracy (prawodawstwo sowieckie z 1923 r. § 7, litera C).

Wreszcie w myśl ustawy niemieckiej z 1924 r. Komitet Zawodowy (Komisja Płac) ustala minimum płac. Sprawy tej dotyczą §§ 25—27 ustawy niemieckiej z r. 1924.

§ 25. Postępowanie celem ustalenia minimum wynagrodzenia wszczęte będzie z urzędu lub na żądanie jednej z organizacji pracodawczych lub pracojemczych, upoważnionych do tego, zgodnie z § 26 (ustęp 2 ustawy o chałupnictwie), gdy w obrębie działalności komitetu zawodowego chałupnicy, ewentualnie część ich, otrzymuje wynagrodzenie wyraźnie niedostateczne i gdy nie doszło do porozumienia w sprawie osiągnięcia wynagrodzeń dostatecznych.

Gdy żądanie takie zgłoszone zostanie do komitetu zawodowego, przewodniczący wniesie je na porządek dzienny posiedzenia, które zwołane zostanie w ciągu czterech tygodni (§ 20, ustęp 1, punkt 3; § 26, ustęp 2 ustawy o chałupnictwie). W wypadkach nagłych termin będzie możliwie skrócony.

§ 26. Przed powzięciem uchwały komitet zawodowy poweźmie wiadomość, czy w okręgu jego działalności istnieją już umowy zbiorowe dotyczące danej gałęzi przemysłu i normujące wynagrodzenie chałupników. O ile istnieją umowy zbiorowe tego rodzaju, przewidujące wynagrodzenie wystarczające, ale nie obejmujące wszystkich zainteresowanych chałupników, komitet zawodowy,

---

¹⁾ Paragraf ten brzmi:

Każda Centralna Komisja do spraw chałupnictwa może ustanowić prawomocnie w gałęzi przemysłu poddanej jej kompetencji, płacę minimalną dla chałupników i czeladników, oraz ceny minimalne na towary, dostarczone przez pośredników i chałupników ich klientom (dającym zamówienia). Ma przytem brać pod uwagę przede wszystkim różnorodność miejscowych warunków i wzajemną konkurencję dziedzin wytwórczości odnośnych towarów. Oprócz tego może normować inne warunki pracy i dostawy.

stosownie do § 31 ustawy o chałupnictwie, będzie miał prawo przyjąć postanowienia umowy zbiorowej, jako ogólnie obowiązujące w zakresie wynagrodzenia. Przed zatwierdzeniem, komitet zawodowy upewni się w Urzędzie Pracy Rzeszy (sekcja umów zbiorowych), czy wdrożono już postępowanie w celu ogłoszenia takiej umowy zbiorowej, jako ogólnie obowiązującej. W tym wypadku, postępowanie w celu zatwierdzenia przez komitet zawodowy umowy zbiorowej jako obowiązującej, pozostanie zawieszony aż do chwili, gdy postępowanie dla ogłoszenia zobowiązania ogólnego będzie ukończony, chyba, że zachodzi obawa, że zawieszenie to spowoduje znaczne opóźnienie.

W braku umowy, normującej wynagrodzenie chałupników, komitet zawodowy będzie się starał przedewszystkiem doprowadzić do zawarcia umowy zbiorowej dotyczącej tego wynagrodzenia. Jeżeli doprowadzi do tego, będzie mógł, na mocy § 31 ustawy o chałupnictwie, ogłosić postanowienia umowy dotyczące wynagrodzenia za ogólnie obowiązujące.

Jedynie w wypadkach nagłych, gdy pomimo wysiłków komitetu zawodowego umowa zbiorowa nie zostanie zawarta lub jeśli postanowienia umowy zbiorowej już istniejącej lub zawartej na skutek wniosku komitetu zawodowego nie są tego rodzaju, żeby mogły być zatwierdzone, komitet zawodowy wyznaczy minimalną stawkę wynagrodzenia, zgodnie z § 32 ustawy o chałupnictwie, dla chałupników tej gałęzi przemysłu i dla tego okręgu, dla których był ustanowiony.

§ 27. Uchwały, dotyczące zatwierdzenia umów zbiorowych lub oznaczenia minimum wynagrodzenia, stają się prawomocnymi i ostatecznymi, gdy są powzięte przez przewodniczącego i co najmniej jednego assessora, jak również przez większość dwóch trzecich przedstawicieli. Czuwać należy nad tem, aby skład komitetu zawodowego był zgodny z ustawą (§ 21). O ile większości dwóch trzecich przedstawicieli nie osiągnięto, uchwała zatwierdzoną być winna przez władzę, która ustanowiła komitet zawodowy, lub przez władzę przez nią wskazaną (§ 33 i 34 ustawy o chałupnictwie).

§ 28. Gdy postanowienia umowy zbiorowej w zakresie wynagrodzenia zostaną ostatecznie zatwierdzone lub gdy postanowienia, dotyczące minimum wynagrodzenia, będą ostatecznie ustalone, komitet zawodowy prześle niezwłocznie odpis zawiadomienia (§ 35 ustawy o chałupnictwie) do Urzędu Pracy Rzeszy w Berlinie, sekcja umów zbiorowych. Departament Pracy Rzeszy (sekcja umów zbiorowych) zawiadomiony będzie również o unieważnieniu postanowień już ogłoszonych, w sprawie zatwierdzenia lub wyznaczenia stawki.

W Hiszpanji specjalne ekspozytury komisji Ochrony Chałupnictwa ustalają taryfy płacy. Rzeczą tę określa w rozdziale czwartym artykuł 15 ustawy z r. 1926.

Art. 15. Komitety równoskładne dla danego przemysłu w tej miejscowości lub okolicy, w których się wykonywa prace chałupnicze, ustalają minimum wynagrodzenia za pracę, stosując się do następujących prawideł:

1) Będzie ustalona wysokość wynagrodzeń, odpowiednia dla każdej kategorii pracy, akordów i zajęć.

2) Ustalone będzie minimum płac, to jest minimum zapłaty, które powinien dostać robotnik, podległy prawodawstwu chałupniczemu; zapłaty, która ma odpowiadać wynagrodzeniu robotnika średnio uzdolnionego tej samej kategorii za tę samą pracę, lub też pracę najbardziej podobną, wykonywaną w warsztatach, fabrykach, lub miejscach pracy w miejscowości, lub okolicy, nie podlegającej powyższemu regulaminowi płac.

Wynagrodzenie za robotę wykonaną będzie dokonane na podstawie wynagrodzenia za identyczne prace akordowe, w danej miejscowości lub okolicy, lub jeśli nie skutecznia się tam robót tego rodzaju, będzie obliczone na podstawie taryfy zwyczajowej za pracę na godziny, pomnożoną przez liczbę godzin, uznaną w przybliżeniu za potrzebną do wykonania przedmiotu. W razie, gdyby robotnicy pracowali na dniówki, zapłata dzienna powinna być równa tej, którą otrzymują pracownicy tegoż samego przemysłu, lub przemysłów pokrewnych w danej miejscowości, lub okolicy, za przyjęty dzień pracy, według płci i wieku.

Wyznaczone wynagrodzenie będzie jednakowe dla kobiet i mężczyzn, przy równości pracy i zawodu.

3) Będą brane w rachubę wahania, którym podlega normalnie praca ze względu na sezony, oraz inne okoliczności ogólne i miejscowe.

4) Wartość surowców i dodatków, potrzebnych do fabrykacji rozmaitych przedmiotów, nie będzie wliczona do wynagrodzenia. Będą one dostarczane przez przedsiębiorcę i liczone osobno.

5) Zwróci się uwagę przy ustalaniu płac minimalnych wynagrodzenia, na koszty, które ponosi robotnik, przy ustawieniu maszyn, lub używaniu motorów mechanicznych, oraz na wszelkie koszty, ciężące na robotnikach, zatrudnianych przez przedsiębiorcę, jak na przykład: koszty przewozu tych pracowników do warsztatu i inne wydatki tegoż rodzaju.

6) Minimum płac, uznane za obowiązkowe, pozostanie w mocy przez dwa lata bez zmiany, chyba, iż zaszły jakieś okoliczności nadzwyczajne, które rozważy komitet na żądanie jednej ze stron interesowanych. Na trzy miesiące przed upływem dwóch lat, przystąpią komitety do rewizji i do ustalenia minimum płac, które będą w mocy przez następne dwa lata.

7) Wyplata wynagrodzeń powinna się skuteczniać przynajmniej co tydzień i w gotówce, bez żadnych odtrąceń za dostarczone surowce, lub towary na kredyt.

c) Działalność rozjemcza

Prócz regulacji stosunków pracy i wynagrodzenia chałupników komisje chałupnicze (polski termin: komisje płac) są powołane do polubownego załatwienia sporów, które dotyczą warunków pracy i wynagrodzenia, a wynikły między zespołami pracobiorców i pracodawców.

Mówią o tem § 38 i następne ustawy austriackiej 1918 r.

§ 38. Miejscowe komisje do spraw chałupnictwa są oprócz tego powołane, przy nieporozumieniach dotyczących warunków pracy i wynagrodzenia w ich gałęziach przemysłu, a wynikłych pomiędzy poszczególnymi grupami pracobiorców i pracodawców, dążyć do polubownego ich porozumienia.

§ 39. 1) Jeżeli wniosek tego rodzaju zostanie przedstawiony przewodniczącemu przez jedną ze stron, lub gdy będzie do tego wezwany przez władzę przemysłową lub przez właściwego inspektora przemysłowego, winien on możliwie wyjaśnić spór i kwestje szpurne drogą przesłuchania stron lub ich przedstawicieli, jak również osób, mogących w danym przypadku, dać informacje (świadków). Jeżeli nie uda się jemu samemu doprowadzić do zgody, może zarządzić zwołanie sądu polubownego, na którym winna być obecna co najmniej trzecia część członków komisji lub ich zastępców.

2) Pozostawia się uznaniu przewodniczącego zaproszenie do tego sądu innych osób z głosem doradczym, których udział powinien przyspieszyć osiągnięcie porozumienia.

§ 40. Każda ze stron może stawić się na sąd osobiście lub w towarzystwie swego pełnomocnika, lub przekazać całkowicie reprezentację temuż pełnomocnikowi. Takie postępowanie jest pożądane wtedy, jeżeli strona składa się z większej liczby osób. O dopuszczalnej liczbie przedstawicieli, jak również o ich wylegitymowaniu się decyduje komisja.

§ 41. 1) Postępowanie przed tą komisją będzie miało miejsce z wyłączeniem jawności. O ile jedna ze stron odmawia wzięcia udziału w sądzie, lub też nie stawi się bez usprawiedliwienia, postępowanie będzie przerwane.

2) O ile dojdzie do porozumienia, treść jego będzie ogłoszona publicznie, przy podaniu osób, biorących udział w postępowaniu w charakterze członków komisji lub przedstawicieli stron.

3) O ile porozumienie nie zostanie osiągnięte, komisja winna wydać wyrok, który ma być zakomunikowany stronom wraz z wezwaniem, aby w terminie 14 dni oświadczyły, czy poddają się temu wyrokowi. Po upływie tego terminu treść wyroku i wynik wezwania, skierowanego do stron, winny być ogłoszone, z podaniem przedstawicieli stron, oraz członków komisji, którzy brali udział w wydawaniu wyroku.

4) O ile postępowanie skończyłoby się bez osiągnięcia porozumienia, ale i bez wydania wyroku, ta oko-

liczność winna być również ogłoszona, z podaniem motywów takiego wyniku sprawy.

W bardzo podobny sposób ujmuje tę sprawę ustawa czechosłowacka z 1919 r. w art. 24 i następnych w dziale: Procedura pojednania i arbitrażu (patrz Załącznik Nr. 2).

(Ustawa niemiecka z 1924 roku tak ujmuje sprawę rozjemstwa:

§ 29. Komitet zawodowy występuje w charakterze komisji rozjemczej (Schlichtungsausschuss), zgodnie z § 20, ustęp 1, Nr. 4 ustawy o chałupnictwie, w zatargu pracy, w którym przyjmują udział zarówno chałupnicy jak i inni robotnicy (§ 41 ustawy o chałupnictwie), w razie gdyby komisja rozjemcza lub rozjemca przystąpili już lub mieli przystąpić do tej sprawy, winien zawiadomić ich o rozpoczęciu i przebiegu postępowania. Również, każda komisja rozjemcza, lub rozjemca, czynni w podobnym wypadku winni o tem zawiadomić właściwy komitet zawodowy.

Przepisy o postępowaniu rozjemczem mają odpowiednie zastosowanie i do postępowania komitetów zawodowych. Skład ich jest unormowany w § 21. Gdy zachodzi wątpliwość co do tego, kto w razie zatargu pracy, w którym biorą udział chałupnicy i inni robotnicy, a więc czy komitet zawodowy, czy komisja rozjemcza, zawiesić mają swoje postępowanie (§ 41, ust. 1 ustawy o chałupnictwie), decyzja będzie należeć do miejscowej władzy naczelnej kraju lub do władzy przez nią wskazanej. Jeżeli zakres działania komitetu zawodowego lub komisji rozjemczej przekracza terytorjum danego kraju (związkowego), rozstrzyga Minister Pracy Rzeszy. Jeżeli komitet zawodowy i rozjemca powiadomieni są jednocześnie o tym samym zatargu pracy, komitet zawodowy winien jest zawiesić postępowanie jeżeli tego zażąda rozjemca.

Otrzymują więc dziś chałupnicy całkowitą prawną ochronę swych interesów — tam gdzie istnieją prawodawstwa odpowiednie, i to w dziedzinie, w której byli bardzo upośledzeni; można więc uważać za nieistniejącą teoretycznie troskę (wyrażoną w § 33 francuskiego Code du Travail lub w projekcie polskim art. 7), aby wynagrodzenie stosowane

w chałupnictwie dla średnio uzdolnionych było takie samo jak dla osób zatrudnionych w tej samej okolicy w fabrykach i warsztatach.

4. PRZEPISY DOTYCZĄCE WARSZTATÓW (MIESZKAŃ)

Złe mieszkania, niedostateczne odżywianie, nadmiar pracy, wszystko to wpływa bardzo ujemnie na organizm chałupników i sprzyja szerzeniu się wszelkiego rodzaju chorób.

Prawodawstwo przedewszystkiem wejrzało w warunki mieszkaniowe, w jakich przebywają chałupnicy. Sprawą poprawy warunków higienicznych zaczęto zajmować się na drodze prawodawczej najwcześniej.

Już w roku 1892 wyszło w stanie Nowo-yorskim prawo dążące do uregulowania tej sprawy. Niemal identyczne prawa wyszły w tym samym czasie w stanach Massachusetts i Illinois. Przepisom chodziło przedewszystkiem o ilość powietrza, rozmieszczenie okien, powierzchnię kwadratową na osobę w pomieszczeniach i t. d. (a następnie o jaknajściślejszą reglamentację liczby osób zatrudnionych, o pracę osób obcych i dzieci, o zaświadczenia zdrowotności i t. d.).

Do drugiego dziesiątka lat bieżącego stulecia rozwój prawodawstw chałupniczych był słaby, warunki zaś higieniczne regulowano prawie we wszystkich krajach europejskich na zasadzie ogólnych ustawodawstw ochronnych ¹⁾.

Jedną z pierwszych ustaw, zajmujących się sprawą poprawy higienicznych warunków pracy chałupników jest prawo angielskie z 1909 r., następnie niemieckie z tegoż roku ²⁾, przepisy niemieckie Rady Związkowej z 1913 r. ³⁾, projekt prawa

---

¹⁾ Taki sposób regulacji stosowano do ostatnich czasów w krajach nie posiadających odrębnego prawodawstwa chałupniczego, jak np. w Polsce, Bułgarji, Rumunji. Był i jest niedostateczny z tego względu, że opieka prawna rozciągnięta jest tylko na warsztaty chałupnicze, posługujące się maszynami lub motorami, ewentualnie gdzie zatrudniano pewną liczbę osób obcych. Tymczasem najliczniejsza rzesza chałupników, pracujących pojedynczo lub przy pomocy członków rodziny, nie korzystała zupełnie z opieki prawa.

²⁾ *Soziale Rundschau* 1912, zeszyt 1/2, I. 28.

³⁾ *Soziale Rundschau* 1914, zeszyt 1, I. 20 oraz II. 6.

norweskiego z 1914 r.¹⁾, prawodawstwo szwajcarskie z 1914 r.²⁾, francuskie z 1915 r., austriackie z 1918 r. We wszystkich prawodawstwach na pierwszym miejscu stawia się sprawę higieny pomieszczeń, w których się praca odbywa. W związku z tem nałożony jest na nakładców, ewentualnie faktorów obowiązek rejestracji zatrudnionych chałupników (prawo angielskie, niemieckie, austriackie), przerywania pracy w razie, gdyby władze nadzorcze stwierdziły nieodpowiedność miejsca pracy (prawo angielskie i niemieckie), nie wydawania pracy chałupnikom, w których domu zaszedł wypadek choroby zakaźnej (prawo angielskie i niemieckie), a w dalszym ciągu stosowanie przez policję środków zapobiegawczych względem poszczególnych warsztatów, gdzie rodzaj pracy może zagrażać zdrowiu, życiu lub dobrem obyczajom (prawo niemieckie), nakaz wykonywania niebezpiecznych zajęć w odrębnych pomieszczeniach (prawo niemieckie i austriackie). Odrębne przepisy dotyczą osób wyrabiających produkty spożywcze (prawo niemieckie). Również obowiązuje stosowanie się do przepisanych norm wysokości mieszkania, rodzaju podłóg, okien i liczby metr. sześć. powietrza na pracownika i t. p. (prawo niemieckie), wydawanie przez policję pozwoleń na prowadzenie pracy (prawo norweskie i niemieckie), zwiedzanie miejsc przez wydającego pracę w których się produkcja odbywa. Istnieją szczegółowe przepisy dla chałupników u których pracują osoby obce (prawo francuskie), oraz dla pracowni w których jest używana siła motorowa (prawo belgijskie i norweskie).

Do środków zmierzających do polepszenia warunków bytu chałupników należy jeszcze wprowadzenie ubezpieczeń od starości, braku pracy, nieszczęśliwych wypadków, na wypadek choroby. W tej dziedzinie jednak zrobiono bardzo niewiele. (§ 52 Polskiej ustawy ubezpieczeniowej na wypadek choroby z dn. 19 maja 1920 r.³⁾ postanawia, że: składki za chałupników i osoby u nich zatrudnione wnosi przedsiębiorca lub majster albo kupiec-pośrednik, dla którego tamci wykonują pracę. Kasa może pociągnąć do płacenia składek zarówno te osoby, które bezpośrednio zatrudniają chałupnika, jak i te, na których rachunek chałupnik pracę wykonywa).

¹⁾ Soziale Rundschau 1915, zeszyt 10/11, l. 185.

²⁾ Bulletin des Internationalen Arbeitsamtes, XIII. 292.

³⁾ Dziennik Ustaw z dn. 9 czerwca 1920 r. Nr. 44.

Ustawa argentyńska z 1918 r. zabrania bezwzględnie wytwarzania, naprawiania, upiększania, fabrykowania, oraz dalszej obróbki obuwia, kapeluszy, ubrania, tkanin, kwiatów, oraz wytwarzania lub pakowania środków żywnościowych w domu, w którym leży osoba dotknięta chorobą zaraźliwą, łatwo się udzielającą, lub w pomieszczeniu mieszkalnym, zajętem przez osobę chorą na gruźlicę. Przestrzegania tych przepisów ustawa wymaga pod groźbą grzywny, a obowiązek zawiadomienia o tem ciąży na zarządzającym (lub głównym lokatorze) domów, zamieszkałych przez chałupników, oraz na lekarzach pielęgnujących. Pomieszczenia, w których jedynie członkowie rodziny wykonywują robotę pod kierunkiem jednego z nich, nie podlegają nadzorowi, o ile nie używa się w nich kotła parowego i o ile rodzaj czynności nie jest uznany za niebezpieczny i szkodliwy dla zdrowia.

W austriackiej ustawie z 1918 roku § 14 ogólnikowo podciąga chałupnictwo pod nadzór inspekcji rzemieślniczej, § 12 zaś ogranicza wydawanie nadmiernej ilości pracy, a mianowicie:

§ 14. Prawo nadzoru inspekcji przemysłowej rozciąga się na pomieszczenia, w których chałupnicy wykonywują robotę, lub w których praca bywa im rozdawana, ewentualnie towar wykonany jest przez nich dostawiony.

§ 12. Pracodawca nie może dawać czeladnikom poleceń na wykonanie robót poza obrębem warsztatu w takie dni, w których już została wyczerpana najwyższa norma pracy ustawowowo dopuszczalnej lub w umowie zawarowanej. Zamówienia tego rodzaju dozwolone są tylko w takim stopniu, iż przez pracę warsztatową i chałupniczą nie będzie przekroczona norma czasu pracy.

W ustawie czechosłowackiej z 1919 r. artykuły 31 i 32 mówią o rozporządzeniach, które będą wydawane dla poszczególnych gałęzi przemysłu, oraz o inspekcji:

Art. 31. W drodze rozporządzeń wydane zostaną specjalne przepisy dla poszczególnych gałęzi przemysłu chałupniczego, dotyczące urządzenia warsztatów i sposobu produkcji. Jeśli będzie to uznane za niezbędne, fabrykacja pewnych określonych produktów, lub użycie pewnych materiałów, mogą być zakazane w chałupnictwie, jeżeli przeróbka w domu tych produktów, lub materiałów stanowi niebez-

pieczeństwo dla zdrowia robotników i ich rodzin, lub dla zdrowia konsumentów. W drodze rozporządzenia może być przepisane, że przedsiębiorca będzie odpowiedzialny za zachowanie powyższych postanowień bądź gdy wydaje on bezpośrednio robotę chałupnikom, bądź, gdy robota jest wykonywana za pośrednictwem komisjonerów lub pośredników.

Art. 32. Inspektorom pracy powierzony jest nadzór nad warunkami pracy chałupników i nad pomieszczeniami, w których wyrabia się produkty, rozdziela się robotę pomiędzy pracowników i dostarcza się ją przedsiębiorcy.

W charakterze przykładu specjalnego przepisu o zapewnieniu bezpieczeństwa w pracy chałupniczej może służyć ustawa niemiecka z 4 maja 1923 r. o przeróbce celluloidu, która głosi:

Art. 2. Chałupnik, nie powinien nigdy mieć u siebie jednorazowo ponad pięć kilogramów celluloidu, przedmiotów celluloidowych, lub takichże odpadków i nie powinien przyjmować od przedsiębiorcy nowych ilości celluloidu, lub celluloidowych przedmiotów, chyba w razie gdy nie przekroczono przepisanej wagi.

Art. 3. Kuchnie nie mogą być używane, jako warsztaty pracy. Inspektor pracy może upoważnić do używania kuchni tylko w razie przygotowywania przedmiotów wykończonych na sprzedaż lub do ekspedycji.

Art. 4. Należy, o ile można, używać światła elektrycznego dla sztucznego oświetlania lokali, w których celluloid bywa opracowywany. Jeśli się używa gazu świetlnego, lub nafty, mogą być używane tylko lampy wiszące conajmniej na metr nad stołem, przy którym się pracuje, pod nimi zaś ma być umieszczone naczynie blaszane, w celu umiejscowienia ciekącej nafty, iskiei, lub gorących części, spadających z lamp.

Art. 5. Wzbronione jest palenie papierosów i t. p. w lokalach, w których celluloid bywa składany, lub obrabiany, zużywany, pakowany, lub w jakikolwiek sposób przygotowywany w celu sprzedaży, lub wysyłki.

Art. 6. Na stole, przeznaczonym do pracy, powinna być umieszczona tylko potrzebna ilość celluloidu, nieodowna do właściwego wykonywania pracy. Nadmiar zapasów, jak również przedmioty już wykończone, powinny

być, o ile możliwości, zamykane w szkafach, lub w szafach. Miejsce, gdzie te przedmioty są przechowywane, nie powinno być blisko światła o ogniu niezabezpieczonym, lub działających aparatów do ogrzewania.

Art. 7. Odpadków nie należy palić, ani rzucać na śmietnik. Powinny być usunięte z warsztatów pracy możliwie najprędzej, w pudłach blaszanych, lub z twardego (mocnego) drzewa, pokrytego blachą, oraz oddawane wraz z wykończonymi celluloidowymi przedmiotami.

Art. 8. Po zakończeniu codziennej pracy, lokale i miejsca, do niej przeznaczone, powinny być oczyszczane na mokro z pyłu spowodowanego opracowywaniem celluloidów (heblowaniem, piłowaniem).

Art. 9. W każdym lokalu, przeznaczonym do pracy, powinno się znajdować wiadro z wodą, dużych rozmiarów, w celu gaszenia ognia.

Art. 10. Przedsiębiorcy powinni zwrócić uwagę chałupników, przy doręczaniu im pracy, na wielką zapalność celluloidu i wyjaśnić, że w razie spalenia, a szczególnie rozkładu, wskutek rozwinięcia się wyziewów, może się wywiązać gaz trujący. Kopja dołączonego przepisu powinna być wręczona chałupnikowi i przybita przezeń w miejscu widocznym, tam, gdzie pracuje. Przedsiębiorca nie powinien wręczać celluloidu chałupnikowi, jeśli nie jest pewny, że się zastosuje do rozporządzeń, zawartych w art. 2—9.

Art. 11. Niniejsze rozporządzenie wchodzi w moc w sześć miesięcy po jego opublikowaniu.

Wyższe władze państwowe mogą upoważnić do odstąpienia od rozporządzeń, zawartych od art. 2 do art. 9 niniejszego zarządzenia, dla określonych robót celluloidowych, lub dla określonych okręgów, jeśli natura przedsiębiorstwa, lub jego położenie gospodarcze tego wymaga. W razie, gdyby powyższe odstąpienia od prawa stosowały się do rozmaitych części kilku terytoriów państwowych, naówczas powinny posiadać aprobatę Ministra Pracy.

Wyższe władze państwowe, jak również kompetentne władze policyjne, mogą wydać surowszy regulamin, celem ochrony życia, zdrowia i moralności robotników, na mocy rozporządzeń, zawartych § 3 art. 10 prawa o pracy chałupniczej, lub w stosunku do poszczególnych warsztatów

na mocy rozporządzeń artykułu szóstego powyższego prawa.

Nadto ustawa niemiecka z dn. 27 czerwca 1923 r. w §§ 7 i 8 przewiduje:

§ 7. Na wypadek, gdyby niektóre gałęzie przemysłu, mianowicie, dotyczące fabrykacji, przetworzenia i opakowania artykułów żywności, lub zbytku, przedstawiały niebezpieczeństwo dla zdrowia publicznego, odpowiednia władza policyjna może zdecydować rozporządzeniem swoim jak powyższe warsztaty wraz z ich magazynami, urządzeniami, maszynami i narzędziami mają być rozłożone i utrzymywane, oraz jak praca ma być uregulowana, dla uniknięcia tego niebezpieczeństwa. Ponadto władza policyjna nakazać może, aby lokale, w których wytwarza się lub przetwarza artykuły żywności, nie mogły być używane do innych celów.

§ 8. Jeśli rozporządzenia, wydane celem wykonania zarządzeń §§ 6 i 8, nie dotyczą usunięcia bezpośredniego niebezpieczeństwa, będzie pozostawiony do ich wykonania odpowiedni przeciąg czasu.

W tem zaś, co dotyczy warsztatów, istniejących w dobie przed opublikowaniem niniejszego prawa, te będą obowiązane wykonać (chyba, gdyby dokonywały powiększenia i zasadniczego przetworzenia) tylko potrzebne zmiany dla zaradzenia ważnym niedogodnościom, mogącym zagrażać życiu chałupników lub zdrowiu publicznemu, oraz zmiany, dające się wykonać bez nadmiernych kosztów. Za przepis o znaczeniu zdrowotnem należy uważać nakaz zawarty w p. 4 pod literą *M* ustawy sowieckiej z 1923 r.:

Zabrania się dawać robotnikom ilość pracy która przewyższa ilość wskazaną przez przepisy o pracy, ustalone w artykułach poprzednich.

Polski projekt sejmowy ustawy o pracy chałupniczej w art. 23 wspomina o zakazie wykonywania pracy chałupniczej, tam gdzie zagrożone jest zdrowie chałupników lub spożywców, art. 24 kładzie na inspektorów pracy obowiązek stosowania tego przepisu.

Niemiecka ustawa z dn. 27 czerwca 1923 roku w § 15, 16 i 17 zajmuje się warunkami zdrowotnemi:

§ 15. W gałęziach przemysłu, mających na celu fabrykację, przeróbkę lub pakowanie artykułów żywności albo zbytku, przemysłowcy, którzy każą wykonywać prace o charakterze przemysłowym poza swoim warsztatem, jak również osoby wskazane w § 13 (alinea drugie) mogą być zobowiązani, na mocy decyzji, wydanej na zasadzie § 10 (alinea pierwsze i trzecie), do upewniania się osobiście, lub przez pośrednika, w dowolnych odstępach czasu, ale przynajmniej raz na sześć miesięcy, że urządzenie warsztatów i praca w nich odpowiadają przepisom prawa.

§ 16. Decyzje powzięte na mocy § 10 mające na celu wykonanie §§ 7 i 15, mogą być drogą nakazów policyjnych (wydanych przez właściwą władzę policyjną) rozciągnięte na przedsiębiorstwa w których pracują osoby, które mogą być uważane za robotników przemysłowych w myśl kodeksu przemysłowego.

§ 17. Przepisy Kodeksu Przemysłowego winny być stosowane chyba gdyby Minister Pracy, lub Rząd Krajowy, wydał dyspozycje przeciwne co do wykonywania inspekcji.

Kontrola nocna nie może mieć miejsca, chyba, jeżeli fakty pozwalają przypuszczać, że łamane są przepisy, wydane na mocy §§ 6, 7 i 10.

Wreszcie ustawa hiszpańska z 1926 r. tak mówi w artykule 26 o inspekcji:

Art. 26. Wszelka odmowa, lub przeszkadzanie inspekcji w lokalach, w których wykonywa się pracę, są uważane za opór władzy i to nawet wtedy, jeżeli lokal wchodzi w skład mieszkania przedsiębiorcy lub stanowi warsztat rodzinny.

Ustawa zaś hiszpańska z 1927 r. postanawia w tej mierze w artykule 27:

Art. 27. Nadzór nad wykonaniem postanowień prawnych dotyczących chałupnictwa, należeć będzie do inspekcji pracy i wykonywany będzie zgodnie z zasadami tego organu. Jeżeli inspekcja pracy wymagać będzie udziału komitetów równoskładnych istniejących w zakresie chałupnictwa i jeżeli środki, jakimi rozporządza komisja ochrony, na to pozwolą, inspekcja będzie mogła dele-

gować do tych komitetów władze inspekcyjne, jakie uzna za stosowne.

5. STOSUNEK PRAWODAWSTWA CHAŁUPNICZEGO DO PRACY KOBIEI I DZIECI

a) Praca kobiet

Praca kobiet ma znacznie większe zastosowanie w chałupnictwie niż w produkcji fabrycznej lub rękodzielniczej¹⁾.

Oczywiście nie we wszystkich gałęziach chałupnictwa udział kobiet jest jednakowy. Tam gdzie wymagana jest siła fizyczna, pracują przeważnie mężczyźni. Odwrotnie dzieje się tam, gdzie potrzebna jest np. umiejętność szycia lub haftowania. Tak więc w bielizniarstwie, hafciarstwie, rękawicznictwie, kapelusznictwie, wyrobie kwiatów, trykotaży, krawatów i t. p. są zatrudnione wyłącznie kobiety. W powroźnictwie, szewctwie, krawiectwie²⁾, bednarstwie, ślusarstwie znajdują zarobek tylko mężczyźni.

Praca kobiet w chałupnictwie bywa 1) zajęciem zawodowym, t. zn. głównym pod względem zarobkowym, 2) pomocniczym, np. praca przygotowawcza lub chwilowe wyłączenie, 3) dodatkowym wykonywanym w wolnym czasie od zajęć domowych lub pracy zawodowej.

Praca kobiet w chałupnictwie, jako czynność pomocnicza jest wytworem nienormalnych stosunków, panujących w cha-

---

¹⁾ Według słów inspektora środkowego okręgu Londynu trzy czwarte wyrobów tamtejszego przemysłu chałupniczego jest dziełem rąk kobiet (Fr. Ziegler: Die Sozialpolitischen Aufgaben auf dem Gebiete der Hausindustrie, 1890). To samo powtarza się w Polsce, Francji, Austrii, Niemczech, Szwajcarji i t. p.

²⁾ Pod tym względem ciekawe stosunki panują w męskim krawiectwie w Warszawie. Palta, marynarki, żakiety, fraki i t. p. wykonywane są przez mężczyzn. Właściciele zakładów krawieckich uzasadniają to tem, że t. zw. „sznyt” umieją nadać tylko mężczyźni. Kamizelki, których dobre wykonanie zależy przeważnie tylko od kroju (krojczymi zawsze są mężczyźni), a samo wykończenie mniejszą odgrywa rolę, robione są prawie wyłącznie przez kobiety. Spodnie robią tak samo kobiety, jak i mężczyźni, jednak firmy pierwszorzędne oddają je tylko chałupnikom. Dziurki obrabiają tylko kobiety (specjalistki — wykończarki). W krawiectwie damskim toalety balowe, lub wizytowe robią wyłącznie kobiety. Płaszcz (palta) lub kostjumy (żakiety) i spodnice robią prawie wyłącznie mężczyźni. Bluzki robią wyłącznie kobiety.

łupnictwie, gdzie trudno jest o dostateczny zarobek, więc do pomocy zaprzęta się kobiety lub dzieci. Do liczby zajęć tych należy nawijanie nici na motki, sortowanie towaru, niekiedy odnoszenie gotowych wyrobów i t. p.

Wreszcie wiele kobiet traktuje pracę chałupniczą jako zajęcie dodatkowe, które wykonywane w chwilach wolnych od zajęć domowych powiększa nieco dochody. Często kobiety podejmują się wykonania prac, które mogą taniej wykonać niż chałupnicy zawodowi. W Warszawie przed wojną spotkać to można było dość często pośród żon oficjalistów lub niższych urzędników, które w ten sposób powiększały skromną kwotę zarobków męża.

Praca kobiet w chałupnictwie powinna być otoczona szczególną opieką, tak jak to czyni ogólne prawodawstwo ochronne, przede wszystkim w celu umożliwienia im zajęcia się domem, a więc niezbędne jest ograniczenie czasu trwania pracy, a następnie konieczne jest usunięcie kobiet z pracy chałupniczej w pewnych okresach ich życia, jak to czyni prawo fabryczne.

Z teoretycznego punktu widzenia zarobkowa praca kobiet ma tylko wtedy rację bytu, jeżeli się nie odbywa kosztem obowiązków domowych. W myśl tej zasady tylko te kobiety mogą pracować jako chałupniczki, które są wolne od zajęć domowych¹⁾.

W istniejących prawodawstwach niewiele jest artykułów zajmujących się specjalnie pracą kobiet. Jedynie prawo francuskie z dn. 10 lipca 1915 r. (Code du Travail, ks. I, tyt. III: Du Salaire, art. 33 p. n. „O płacy chałupniczek w przemyśle odzieżowym“) zajmuje się kobietami pracującymi w chałupnictwie, zwracając szczególną uwagę na niebezpieczne rodzaje pracy z powodu niezdrowych wyziewów, ciężkiej pracy fizycznej, na jedenaście godzin trwający odpoczynek i zakaz pracy nocnej (od 10. wieczór do 4. rano)²⁾.

---

¹⁾ Fr. Ziegler, l. c., proponuje wprowadzenie świadectw stwierdzających, że obowiązki domowe wykonywają osoby pozostające w domu. Zasada ta mająca cechy opieki policyjnej możliwa byłaby do wprowadzenia wtedy, gdyby chałupnictwo było uregulowane przez prawodawstwo ochronne, oraz gdyby się znajdowało pod dozorem inspektorów.

²⁾ W. Schiff: Der Arbeiterschutz der Welt, 92—94.

b) Praca dzieci

Dla nakładców chałupniczych dzieci przedstawiają pożądaną siłę roboczą z tego względu, że łatwiej je można wyzyskiwać niż starszych.

Przed wojną wszędzie spotkać można było pracę dzieci, a więc w przemyśle tkackim (okolice Łodzi), dzianym (tamże), koszykarskim (okolice Warszawy wzdłuż Wisły), konfekcyjnym (bieliźniarstwo w Warszawie), stalowym (Solingen), zabawkar-skim (Turyngja), przy wyrobie cygar w miastach portowych (Brema, Lubeka), przy wyrobie drobnych korków dla aptek i wielu innych gałęziach przemysłu. Często stosowano pracę nocną.

Prawodawstwa ochronne ustalają granicę wieku, poniżej której nie wolno zatrudniać dzieci w chałupnictwie. Przed wojną granica ta wahała się między 10-ym¹⁾ a 14-ym rokiem życia, przy czym każde niemal prawodawstwo stawia warunki dodatkowe, które mają na celu utrudnienie wyzysku pracy dzieci.

Np. w Niemczech, Hiszpanji, Szwajcarii, Grecji, Danji, Norwegji, tylko te dzieci wolno zatrudniać w przemyśle, które posiadają świadectwa szkolne i którym lekarz pozwolił pracować.

Prawo niemieckie z 1913 roku²⁾ nie pozwala zatrudniać dzieci w chałupnictwie osobom obcym; pracą dzieci posługiwać się mogą tylko rodzice, przytem dzieci te muszą mieć 12 lat skończonych. Dzieciom nie wolno przyjmować robót bezpośrednio od osób trzecich, a jedynie pomagać rodzicom.

Nie wolno zatrudniać w chałupnictwie własnych dzieci poniżej 10 lat i obcych poniżej 12 (przemysł odzieżowy). Przy-czem czas trwania pracy dzieci może wynosić dziennie trzy godziny, podczas zaś wakacji cztery. Przepis ten zaostrożony jest zakazem zatrudniania dzieci, nie posiadających świadectw szkolnych, świadectwa te zaś zwykle są otrzymywane dopiero w 14-tym roku³⁾.

¹⁾ W Hiszpanji mogą być zatrudnione dzieci 13-letnie, a nawet 9-letnie pod warunkiem, że umieją czytać i pisać.

²⁾ *Soziale Rundschau* 1914, zeszyt 1, I. 20 oraz II. 6.

³⁾ J. Kołomyjski (*Ekonomista* 1917 II. 201) przytacza ustęp z *Soziale Praxis* 1912 (*Kinderschutzgesetz*, str. 1057), w którym są dane liczbowe ze stosunków chałupniczych w W. ks. Badeńskim. Mimo zakazu prawa z 1905 roku 50% dzieci pracujących w chałupnictwie liczyło od 5 do 10 lat. W okręgu Akwizgrańskim 26% ogólnej liczby dzieci pracujących w chałupnictwie liczyło od 6 do 8 lat.

W bardzo podobny sposób ujmuje sprawę prawo greckie¹⁾, które pozwala zatrudniać w chałupnictwie tylko te dzieci, które skończyły 10 lat, pracują w swojej rodzinie a praca odbywa się w warunkach nieszkodliwych dla zdrowia.

Sowieckie ogólne prawo przemysłowe²⁾ określa czas trwania pracy małoletnich od 14 do 16 lat w zakładach przemysłowych najwyżej na cztery godziny dziennie.

c) Terminatorzy

Z kwestją pracy dzieci w chałupnictwie łączy się ściśle sprawa terminatorów chałupniczych. Wiemy już, że produkcja chałupnicza bywa tam stosowana, gdzie nie warto wprowadzać produkcji maszynowej, wobec czego praca chałupnicza, jako zastępująca pracę maszyn posiada nieraz wybitny charakter mechanicznego wysiłku. Stąd łatwo sobie wyobrazić jaką pracę wykonywa uczeń, pracujący u chałupnika-tkacza w okolicy Łodzi lub u chałupnika w Szwarcwaldzie, wyrabiającego jeden rodzaj kótek do zegarów, czy też u chałupnika z okolic Leodjum, wytwarzającego części mechanizmu rewolwerowego. Praca taka jest bardzo prosta, stale ta sama, dla nauczenia się jej może wystarczyćby czas kilkunastodniowy, w najgorszym razie kilkumiesięczny³⁾. Tymczasem uczeń związany jest umową kilkoletnią z majstrem chałupniczym, który jedynie w nadziei, że będzie miał tanią pracę przyjął go do terminu⁴⁾.

¹⁾ Soziale Rundschau 1912, I. 327 oraz II. 401.

²⁾ Bureau International du Travail: Série Législative 1920, Russie, Ustawa z dn. 17 czerwca 1920 r.

³⁾ Dla szybkości łatwiejszej rutyny a następnie dokładności stosowany jest w chałupnictwie daleko posunięty podział pracy. Np. w krawiectwie męskim w Warszawie istnieją prócz specjalistów od części ubrania (marynarki, kamizelki, spodnie), specjalistki od wykończania (obrabiania) dziurek. Bardziej znamienym przykładem podziału pracy w chałupnictwie jest produkcja części mechanizmów zegarowych w Szwajcarji, gdzie dana osoba wykonywa stale jedno tylko kółko.

⁴⁾ Jak majstrowie starają się zmusić uczniów do większej wydajności pracy, uprzytomni następujący przykład ze stosunków łódzkich. Majster obiecuje dać pół rubla temu pracownikowi, który zrobi więcej tkaniny. Pozornie niewinna zachęta do pracowitości, w istocie jest niesłychanym źródłem wyzysku. Najprzód każdy chce dostać ową „premję“, stara się więc pod każdym względem prześcignąć swych towarzyszy, a więc skracca czas jedzenia, nie odpoczywa zupełnie, gdyż nadewszystkiem przeważa myśl osiągnięcia nadzwyczajnego zysku. Znajdowali się również tacy, którzy nie

Treść umów, które zawierali majstrowie chałupnicy z przyjmowanymi na naukę terminatorami dokładnie odzwierciedla stosunek jaki panował między obu stronami¹⁾).

Ogólnie można powiedzieć, że położenie terminatorów w chałupnictwie było przed wojną bardzo ciężkie. Niskie zarobki chałupników powodowały gorączkowe ubieganie się za pracą, wobec czego praca terminatorów, jako sposób powiększenia dochodów, była dla majstrów bardzo pożądana.

Ogólne prawodawstwo przemysłowe holenderskie z 1920 r. oraz także sowieckie z tego samego roku dosyć

---

złatwiali potrzeb naturalnych, byleby zyskać więcej czasu do pracy. Majster ciągnął z pracy terminatorów duże korzyści, gdyż była o wiele bardziej napięta i jej nadwyżka wielokrotnie opłacała owego pół rubla, a następnie zbyteczną była ścisła kontrola nad terminatorami. Niektórzy majstrowie wygrywali podczas pracy skoczne melodje, gdyż miało to duży wpływ na wzrost wydajności pracy (wiadomości zebrane przez autora)

¹⁾ Np. w Pabjanicach istniał zwyczaj, że majster przyjmował do siebie na naukę na 3—5 lat lub nawet na jeden rok, zależnie od stopnia wyekwipowania, jakie chłopiec otrzymywał z domu. Jeśli więc chłopiec przyjmowany był jak stał, to w umowie zobowiązany był pracować u danego majstra pięć lat. Jeżeli z domu dostarczano mu ubranie, a jedzenie dostawał u majstra, to umowa opiewała na trzy lata. Wreszcie jeśli chłopiec dostawał z domu całkowite utrzymanie, to mógł pracować tylko jeden rok. Najbardziej pożądanymi dla majstrów byli ci chłopcy, którzy byli w całości od nich zależni. Jeżeli bowiem weźmiemy pod uwagę, że pożywienie złożone z kawy, kartofli i chleba wynosiło bardzo niewielkie sumy, kąta na noc zawsze gdzieś na poddaszu się znalazł (zimną warunki były takie same), a ze sztuki obrabianego materiału też można było trochę sobie zatrzymać i jako tako przyodziać tego terminatora, to zrozumiemy, że tak zwane całkowite utrzymanie nie zaważyło nigdy, majster miał siłę roboczą prawie darmo. Na tej podstawie łatwiej będzie można zrozumieć, jak chałupnictwo mogło współzawodniczyć z produkcją maszynową. Zwycięstwo okupowane zawsze było kosztem zdrowia lub życia terminatorów. Tamtejsi mieszkańcy utrzymują, że majstrowie-chałupnicy względnie szybko dorabiali się grosza. Wielu chłopców nie mogło wytrzymać ciężkich warunków życia i od majstrów uciekali; niektórzy wstępowali do fabryk, inni przyjmowali obstalunki na własną rękę, stwarzając nowe kadry chałupników. W takich wypadkach plany majstrów krzyżowały się, to też w umowach zastrzegali sobie prawo przedłużania terminu, gdyby uczeń uciekł. Był to jednocześnie dowcipny sposób przetrzymywania dłużej zdolniejszych pracowników. Gdy zbliżał się czas wyzwolenia, majster umyślnie dokuczał chłopcom, aby ich zmusić do ucieczki. Ściągano ich wtedy przez policję, a tytułem kary (zgodnie z umową) czas trwania przedłużał się za pierwszą ucieczkę o rok, za drugą o dwa lata i t. d. (wiadomości zebrane drogą wywiadów osobistych).

dokładnie zakreslają granice przestrzeni miejsca pracy, oraz wieku i czasu trwania pracy.

Holandja: Praca kobiet i młodocianych może odbywać się w lokalach, w których na każdą osobę pracującą przypada minimalnie 6 metrów sześciennych wolnej przestrzeni¹⁾. Praca nie może odbywać się w pomieszczeniach, które służą za sypialnie²⁾.

Rosja Sowiecka³⁾: Czas trwania pracy małoletnich (od 14 do 16 lat) może trwać w zakładach przemysłowych najwyżej cztery godziny dziennie.

Czas trwania pracy młodocianych poniżej ośmnastu lat, jest określony na sześć godzin dziennie.

Ustawa austriacka z 1918 r. tak mówi w § 11:

§ 11. Chałupnicy nie mogą w swoich mieszkaniach lub warsztatach zatrudniać pomocników lub uczniów. Ten zakaz nie dotyczy członków rodziny chałupnika.

Prawie tak samo (niemal dosłownie) brzmi art. 30 ustawy czechosłowackiej z 1919 r. (patrz Załącznik Nr. 2).

Ustawa sowiecka z 1923 r. w pierwszym paragrafie wyklucza pracę czeladników w chałupnictwie.

1) Uważany jest za chałupnika każdy, kto osobiście wykonywa w domu pracę za wynagrodzeniem (nie używając ze swojej strony do pomocy pracy płatnej, w tej liczbie pracy czeladników) z materiałów, dostarczonych przez pracodawcę.

Ustawa niemiecka z dn. 27 czerwca 1923 r. pozwala zatrudniać tylko członków rodziny:

§ 1. Oprócz przepisów prawnych, pozostających obecnie w mocy, przepisy prawa niniejszego dają się zastosować do pracowni, w których:

1) Jedna osoba zajmuje pracą przemysłową wyłącznie osoby ze swojej rodziny.

Dalej ta sama ustawa w § 6 punkt 2 nakazuje:

2) Specjalne względy, należne wiekowi i płci winny

---

¹⁾ Bureau international du Travail: Série législative 1920, Rozdział II, 9. Jest to prawo z d. 10 sierpnia 1920.

²⁾ Ibidem rozdział II, 17.

³⁾ Bureau International du Travail; Série législative, 1920, Russie, Ustawa z dn. 17 czerwca 1920.

być zachowane, tak co do zdrowia, jak i moralności chałupników i chałupniczek poniżej ośmnastu lat.

3) Prace, wymagające specjalnych lokali, winny być wykonywane tylko w takich lokalach, gdzie jest zabezpieczone życie i zdrowie pracowników.

Dla wykonania przepisów, zawartych w tylko co przytoczonym § 6, punkt 2, może władza kompetentna, bez względu na przepisy § 5, (pierwsze alinea), oraz § 13 (pierwsze i drugie alinea), i prawa z dn. 30 marca 1903 r. o pracy dzieci w przedsiębiorstwach przemysłowych,¹⁾ albo nie dać zezwolenia, w myśl niniejszego prawa, na zajmowanie pracą własnych dzieci przedsiębiorcy, lub dzieci obcych, lub wogóle zabronić jej zupełnie. Co się tyczy innych chałupników, w wieku poniżej 16 lat, to władza kompetentna może również oznaczyć godziny początkowe i końcowe dozwolonego dnia pracy, jak również trwanie i podział odpoczynków. Ponadto może zabronić używania dzieci do pracy w niedzielę i dni świąteczne, jak również w godzinach, przeznaczonych przez duchowieństwo na wykształcenie religijne, katechizm, przygotowanie do spowiedzi i Komunii św.

Ustawa hiszpańska z 1926 r. tak mówi o pracy kobiet i dzieci:

Art. 2. Chałupnictwo obejmuje pracę ręczną, oraz prace, wykonywane za pomocą pedału, lub małych motorków elektrycznych, hydraulicznych, za pomocą gazu lub pary. Kobiety i dzieci wyłączone będą od prac, uznanych przez obowiązujące ustawodawstwo za niebezpieczne lub niezdrowe.

Art. 3. Z poparcia, udzielonego przez niniejszy dekret, będą korzystali:

1) Chałupnicy, pracujący akordowo na rachunek przedsiębiorcy pojedynczo, lub w warsztacie rodzinnym.

Przez „warsztat rodzinny“, trzeba rozumieć warsztat, utworzony przez osoby, należące do rodziny, lub osoby pokrewne. do trzeciego stopnia włącznie, z głową rodziny, lub jego małżonką, które nadto mieszkają w domu tejże głowy rodziny.

---

¹⁾ Reichsgesetzblatt, 1923, 113.

Kobiety i dzieci, przyjęte przez rodzinę, oraz osoby, spokrewnione do trzeciego stopnia z głową rodziny, lub z jego małżonką, pod warunkiem zwykłego współżycia z nimi będą objęte opieką niniejszego dekretu, do nich też zarówno będą się odnosiły przepisy, regulujące długość pracy, oraz wiek wymagany dla rozpoczęcia tejże, odpoczynek tygodniowy, pracę nocną, prace niebezpieczne lub niezdrowe, jak również wszelkie ustawy, mogące być wydanymi co do robotników ich płci i wieku, pracujących w fabrykach i warsztatach.

Ustawa z 1927 r. mało zmienia poprzednio wymienione paragrafy:

Art. 2. Chałupnictwo obejmuje (pracę) robotę ręczną lub taką, którą wykonywa się za pomocą pedału lub małych motorków elektrycznych, wodnych, gazowych lub parowych etc. Wyłączone jest zatrudnienie kobiet i dzieci w razie prac, uznanych za niebezpieczne i niezdrowe przez ustawodawstwo obowiązujące.

Art. 5. Korzystają z ochrony przyznanej przez dekret niniejszy:

1) Chałupnicy, którzy pojedynczo lub też stanowią warsztat rodzinny pracują akordowo na rachunek pracodawców (nakładców).

W tym celu, rozumieć należy przez „warsztat rodzinny“, warsztat składający się z osób, należących do rodziny w charakterze współmałżonków, krewnych, wstępnych, zstępnych i krewnych do trzeciego stopnia, którzy, między innymi, mieszkają w domu, w jakim mieszka głowa rodziny.

Krewni głowy rodziny lub jego żony, prócz stopni pokrewieństwa wspomnianych w paragrafie poprzednim, nawet jeżeli mieszkają zwykle z nimi, oraz kobiety i dzieci, przygarnięte przez rodzinę, podlegają ochronie dekretu niniejszego i, oprócz tego, podlegają ustawom regulującym długość dnia roboczego, wiek dopuszczenia do pracy, wypoczynek tygodniowy, pracę nocną, prace niebezpieczne i niezdrowe, jak wogóle wszystkim ustawom, jakie mogłyby być wydane dla pracowników ich wieku i ich płci, pracujących w fabrykach i warsztatach.

Ustawa austriacka z 1918 r. w § 11 zabrania chałupnikom zatrudniania pomocników lub uczniów.

Ustawa niemiecka z dn. 27 czerwca 1923 r. w § 1 (punkt I) pozwala na zatrudnianie pracą przemysłową (w chałupnictwie) wyłącznie osób własnej rodziny.

Ustawa sowiecka z 1923 r. w § 1, wyklucza z pod opieki prawodawstwa chałupniczego tych, którzy używają do pomocy płatnych pracowników, w tej liczbie czeladników.

Ustawa hiszpańska z 1926 r. w § 2 (punkt I) wprowadza pojęcie „warsztatu rodzinnego“, w którym mogą pracować tylko osoby razem zamieszkałe i to do trzeciego stopnia pokrewieństwa włącznie. To samo powtarza § 5 ustawy z r. 1927.

6. DŁUGOŚĆ DNIA ROBOCZEGO

Gdziekolwiek zajmowano się tą kwestją, znaleziono iż, długość dnia roboczego w chałupnictwie była znaczna¹⁾: 18 godzin było zjawiskiem dość stałym, w okresach zaś przedsezonowych praca trwała jeszcze dłużej, gdyż chałupnicy musieli stosować się do wyznaczonego terminu zamówień; w tych warunkach przerwy wypoczynkowe były wyrazem fizycznej niemożliwości pracowania dłużej.

Długością dnia roboczego w chałupnictwie dawne prawodawstwa zajmowały się niewiele, a nowoczesne wcale o tem nie mówią.

Najszerzej traktuje tę sprawę prawo francuskie z 1915 r.²⁾, następnie niemieckie³⁾, oraz austriackie z 1918 r. Wzmianki o tem znajdują się także w prawie szwajcarskim w 1914 r.⁴⁾.

W zasadzie sprawę dziennej długości pracy chałupniczej we wszystkich krajach normują ogólne przepisy ochronne,

---

¹⁾ W Polsce stosunki chałupnicze badali J. Kołomyjski (E k o n o m i s t a, 1917 t. II), J. Lewiński (C h a ł u p n i c t w o), M. Malinowski (P r z e m y s ł d o m o w y). Fakty przytaczane w ich pracach, oraz moje własne obserwacje zupełnie potwierdzają wyżej wspomniane uogólnienie: bieliźniarki, hafciarki, szewcy, krawcy, modniarki, krawcowe w Warszawie pracowały i pracują obecnie od 13 do 15 godzin stale, a przed sezonami (zwłaszcza przed wojną) więcej niż 18.

²⁾ Soziale Rundschau 1915, zeszyt 10/11, I, 181.

³⁾ Soziale Rundschau 1914, zeszyt I, I, 20 oraz II. 6.

⁴⁾ Bulletin des Internationalen Arbeitsamtes, t. 13, 292.

czyli, że długość ta nie jest wcale regulowana, gdyż w stosunkach chałupniczych trudno jest przeprowadzić w praktyce przestrzeganie oznaczonej długości dnia roboczego ze względu na rozproszenie chałupników, a następnie trudna to rzecz zabronić komuś pracować w własnym domu. Przepisy więc prawa w tej sprawie pozostają martwą literą.

Natomiast skuteczną działalność mogą rozwinąć związki zawodowe, w których skład wchodziłoby chałupnicy.

Można byłoby np. określić czas roboty, którą nakładca powierza do wykonania. Również można ułożyć skalę zarobków dziennych czy tygodniowych, na podstawie książeczek zarobkowych kontrolować wielkość zarobku, otrzymując jednocześnie dane o ilości wykonanej pracy, a tem samem o czasie jej trwania ¹⁾).

Projekty te wymagają z natury rzeczy instytucji kontrolującej, złożonej z przedstawicieli stron zainteresowanych, oraz jak to ma miejsce wszędzie, przedstawicieli rządu.

Przed wojną praca w święta stale istniała w chałupnictwie. Austrjacki ekonomista E. Sax²⁾ twierdzi nawet, że w niedzielę chałupnicy najusilniej pracowali czyniąc przygotowania do robót w ciągu tygodnia, np. rozrabiali farby, szykowali części składowe i t. p.³⁾. Praca w nocy ze względu na zdrowie winna być niedopuszczalna. W praktyce jednak pilność zamówienia lub inne względy rozstrzygają o trwaniu pracy, wobec czego jedynie instynkt samozachowawczy może ustrzec pracownika przed wyniszczeniem organizmu takim wysiłkiem.

---

¹⁾ W 1916 r. w Niemczech wydano prawo (*Bulletin des Internationalen Arbeitsamtes*, 1916), które pozwala chałupnikom na wydawanie tylko tyle pracy, aby zarobki nie przewyższały $\frac{7}{10}$ przeciętnej zarobków w 1915 r. Czas pracy nie może przekraczać 40 godzin na tydzień. Chałupnikom nie wolno wydawać więcej niż 7—10 przeciętnej ilości roboty wydawanej w 1915 roku.

²⁾ Fr. Ziegler: *Die Sozialpolitischen Aufgaben auf dem Gebiete der Hausindustrie*, 62.

³⁾ Zakazy w tej materji zabraniające pracować w niedzielę i święta, istnieją w prawie niemieckiem z 1911 i 1913 r. Ustawa austrjacka z 1918 r. w § 12 zobowiązuje nakładcę do niewydawania chałupnikom roboty w takie dni „w których już została wyczerpana najwyższa norma pracy ustawowo dopuszczalnej”. Rzecz ciekawa, jak to może być stosowane w życiu, jeśli chałupnik pracuje dla kilku nakładców.

V. USTAWODAWSTWO POLSKIE W STOSUNKU DO CHAŁUPNICTWA

Stosunki w chałupnictwie w Polsce są regulowane na podstawie ustawy z d. 19 maja 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 44 p. 272) o obowiązkowym ubezpieczeniu na wypadek choroby. Art. 3 tej ustawy w końcowym swoim ustępie powiada:

„Prócz tego obowiązkowi ubezpieczenia podlegają niestale zatrudnieni, chałupnicy i osoby z niemi pracujące“. O chałupnikach mówi również art. 6:

„Chałupnikami w znaczeniu ustawy niniejszej są wszyscy pracujący u siebie w domu, bądź w innym lokalu pracy, wyłącznie lub przeważnie dla jednego lub więcej przedsiębiorców, dla pośrednika, majstra, lub kupca, choćby używali własnych surowców i narzędzi pracy i zatrudniali członków rodziny lub obcych pracowników, jeżeli ta praca stanowi główną podstawę ich utrzymania“.

W tym tekście są niejasności, np. określenie chałupnictwa w ostatnim zdaniu art. 6 stwarza niejaki zamęt dzięki powiedzeniu „główna podstawa ich utrzymania“. Np. właściciel sklepu przyjmuje do wykonania pracę jako chałupnik. Czy jest chałupnikiem w myśl § 6 — czy nie jest i czy podlega przymusowemu ubezpieczeniu na wypadek choroby? Wogóle ustawa wymaga komentarzy.

Wyjaśniają myśl prawodawcy urzędowe komentarze do tych artykułów.

W Reskrypcie M. P. i O. S. z d. 1 marca 1923 r. Nr. 521/VII, chodzi o definicję chałupnictwa:

Za chałupników mogą być uważani ci tylko posiadacze warsztatów, którzy osobiście zatrudnieni są zawodową pracą. Gdy posiadacz warsztatu przy innych znamionach chałupnika, w myśl art. 6, osobiście

nie pracuje zawodowo we własnym warsztacie, lecz zajmuje się tylko handlową stroną przedsiębiorstwa, nie może być uważany za chałupnika, lecz za pracodawcę, chociażby produktu swego nie sprzedawał bezpośrednio konsumentowi lub kupcowi, lecz dostarczał go jednemu lub większej liczbie przedsiębiorstw wzgl. pośredników.

W Reskrypcie M. P. i O. S. z d. 16 sierpnia 1927 r. Nr. 3688 są wyjaśnienia o stosunku chałupników do obowiązku ubezpieczenia w Kasie Chorych.

Posiadacze warsztatów, którzy przy innych znamionach chałupników, przewidzianych w art. 6 ustawy z dn. 19.5.20 o obowiązkowym ubezpieczeniu na wypadek choroby, osobiście nie pracują fachowo we własnym warsztacie, lecz zajmują się tylko handlową stroną przedsiębiorstwa, nie mogą być uważani za chałupników, chociażby produktów swych nie sprzedawali bezpośrednio konsumentowi lub kupcowi, lecz dostarczali je jednemu lub większej ilości przedsiębiorstw względnie pośredników, wobec czego są oni jedynymi pracodawcami osób, zatrudnionych w ich warsztatach i, zgodnie z przepisami art. 47 powołanej ustawy, opłacają za swych pracowników częściowo lub w całości składkę.

Natomiast chałupnik, którego cechą zasadniczą, prócz innych określonych w art. 6 wymienionej ustawy, jest osobiste zatrudnienie w warsztacie, w stosunku do obowiązku ubezpieczenia na wypadek choroby zrównany jest z osobami z nim pracującymi, tak on, jak i osoby zatrudnione z nim razem, podlegają powyższemu obowiązkowi, przyczem za pracodawcę, w myśl art. 52 p. IV¹⁾ cytowanej ustawy, zarówno chałupnika jak i osób u niego zatrudnionych uważany jest przedsiębiorca lub majster albo kupiec pośrednik, dla którego wykonywa się pracę.

Jak widać z powyższego, podwójne należenie do Kasy Chorych osób, zatrudnionych u chałupnika, a zatem po-

---

¹⁾ Punkt IV art. 52 brzmi: Składki za chałupników i osoby u nich zatrudnione wnoszą przedsiębiorca lub majster albo kupiec pośrednik, dla którego wykonują pracę. Kasa może pociągnąć do płacenia składek zarówno tę osobę, która bezpośrednio zatrudnia chałupnika, jak i tę na której rachunek chałupnik pracę swą wykonywa.

dwójne opłacanie składek, miejsca mieć nie powinno i może nastąpić tylko skutek nieporozumienia. W konkretnych wypadkach, po zbadaniu okoliczności każdego poszczególnego wypadku w sprawie obowiązku ubezpieczenia oraz obowiązku płacenia składek orzeka, zgodnie z art. 76 powołanej ustawy, Zarząd Kasy Chorych z odwołaniem w toku instancji przewidzianym w art. 85 łącznie z art. 106 cytowanej ustawy.

Istnieje jeszcze Rozporządzenie Prezydenta z dnia 22 marca 1928 (Dz. U. R. P. Nr. 37 p. 350) o sądach pracy. Zawiera inną definicję chałupnictwa, niż przytoczona powyżej ustawa o obowiązującym ubezpieczeniu na wypadek choroby. Rozporządzenie Prezydenta o sądach pracy stosuje się (Art. 4 punkt b) „do osób, które na mocy umowy o pracę, zawartej z przedsiębiorcą wyrabiają, przerabiają lub wykańczają przedmioty, zamówione przez przedsiębiorcę, bądź we własnym mieszkaniu, bądź w innym, nienależącym do przedsiębiorcy miejscu pracy (chałupników)“. Rozporządzenie to również jest teoretycznie zmienione opinią Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej z dnia 18 czerwca 1931 r.

Natomiast Rozporządzenie Prezydenta z 16 marca 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 35 p. 324) o umowie o pracę robotników nie obejmuje chałupników, jak stwierdza to w artykule adw. M. Baumgart¹⁾ „zachodziłaby wątpliwość co do wielu kwestyj, czy ich rozwiązanie w wymienionem rozporządzeniu Prezydenta może być odniesione także do chałupników i czy odpowiednie normy rozporządzenia dają się do nich zastosować“. M. Baumgart przytacza wypadki, gdzie niemożliwym jest zastosowanie do chałupników przepisów, opracowanych dla robotników. A więc: 1) zasada dwutygodniowego wypowiedzenia lub odszkodowania przy umowie na czas nieokreślony, 2) zakaz wypowiedzania robotnikowi w okresach ochronnych (urlop ustawowy, choroba, ćwiczenia wojskowe). 3) skutki prawne niestawienia się robotnika do pracy i t. d. Wreszcie autor zaznacza, że „uznając zastosowalność pewnych postanowień do chałupników, wypadłoby uczynić to nie wprost lecz w drodze specjalnej wykładni postanowień tych, wycho-

---

¹⁾ M. Baumgart: Chałupnicy a rozporządzenie Prezydenta z dnia 16 marca 1928 o umowie o pracę robotników (Praca i Opieka Społeczna, 1931, zeszyt II).

dzącej z założenia, iż co do chałupników pojęciom ustawowym odpowiadają inne pojęcia, równoważne pojęciom ustawowym“.

„Należałoby np. uznać, że okolicznością, powodującą niepożądane skutki dla pracującego lub niepowodującą ich w pewnych warunkach, nie jest przewidziane w ustawie „niestawienie się robotnika do pracy“, lecz odpowiadające temu u chałupników niewykonywanie roboty przez odpowiedni okres. W art. 33 obowiązek wypłaty wynagrodzenia „bezpośrednio po zakończonym dniu pracy“ należałoby rozumieć, jako dotyczący u chałupników czasu, następującego bezpośrednio po zgłoszeniu się ich z wykonaną robotą do nakładcy. W art. 34 ust. 1 wywieszanie taryf płac „w zakładach pracy“ należałoby rozumieć u chałupników, jako dotyczące miejsc wypłaty, w art. 37 ust. 1 prawo zakładania przez pracodawców sklepów, z artykułami pierwszej potrzeby za zezwoleniem inspekcji pracy „przy zakładach pracy“ należałoby rozumieć, jako dotyczące miejsc przyjmowania roboty od chałupników i wypłaty wynagrodzenia i t. p.“

M. Baumgart wygłosił swój pogląd na posiedzeniu stałej konsultacji prawnej Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej w dn. 18 czerwca 1931 r., konsultacja ta na podstawie jego referatu i przeprowadzonej dyskusji wyraziła opinię następującą:

„Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 16 marca 1928 r. o umowie o pracę robotników nie obejmuje zakresem swego działania chałupników we właściwym tego słowa znaczeniu (art. 6 ustawy z dnia 19 maja 1920 r. o obowiązkowym ubezpieczeniu na wypadek choroby i art. 4 p. b) rozp. Prez. z dn. 22 marca 1928 r. o sądach pracy), obejmuje natomiast trzy kategorie osób, posiadających pewne cechy chałupników i wobec tego nazywanych chałupnikami, a mianowicie:

1) osoby, które pracują na rachunek pewnego przedsiębiorcy (nakładcy) u siebie w domu lub innym, będącem w ich rozporządzeniu pomieszczeniu, jednakże pod bezpośrednim lub pośrednim nadzorem i kierownictwem tego przedsiębiorcy;

2) osoby, których praca domowa dla pewnego przedsiębiorcy, jest zajęciem, uzupełniającem pracę w zakładzie tegoż przedsiębiorcy;

3) osoby, które pracują w charakterze robotników u chałupników we właściwym tego słowa znaczeniu“.

Słowem, ustawodawstwo nasze traktuje chałupników jak gdyby nawiasowo. Istniał wprawdzie projekt z dn. 28 lipca 1923 (Załącznik Nr. 1) odrębnej ustawy dotyczącej jedynie chałupników. Sejm jednak go nie zatwierdził. Zresztą projekt był schematyczny i zawierał zaledwie istotnych szczegółów. Dla Polski wydaje się najodpowiedniejszą ustawa czechosłowacka, naturalnie przystosowana odpowiednio do naszych warunków, zwłaszcza, że dość szczegółowo omawia sprawę wynagrodzenia chałupników. Przytaczamy ją w Załączniku Nr. 2.

Z A Ł Ą C Z N I K I

ZAŁĄCZNIK Nr. 1.

PROJEKT USTAWY O PRACY CHAŁUPNICZEJ

(Projekt Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej z dn. 28 lipca 1923 r.)

Art. 1. Chałupnikiem jest osoba, która na mocy umowy pracy, zawartej z jednym lub kilkoma przedsiębiorcami (fabrykantami, kupcami, majstrami, pośrednikami i t. p.) bądź we własnym mieszkaniu, bądź w innym, nie należącym do przedsiębiorcy, miejscu pracy wyrabia, przerabia lub wykończa bądź własną pracą, bądź korzystając z pomocy osób innych, przedmioty, zamówione przez przedsiębiorców z dostarczonych przez nich materiałów, używając przytem bądź własnych, bądź dostarczonych materiałów pomocniczych i narzędzi.

Chałupnikiem nie jest osoba, która pracuje wyłącznie na zbyt i na własne ryzyko.

Art. 2. Przedsiębiorca, zatrudniający bezpośrednio chałupników, winien prowadzić ich spis, podawać go do wiadomości oraz przedstawiać na każde żądanie inspektora pracy.

Art. 3. Przedsiębiorca, zatrudniający chałupników przez pośredników, winien prowadzić spis pośredników, podawać go do wiadomości oraz przedstawiać na każde żądanie inspektora pracy.

Art. 4. W lokalach, w których się wydaje i przyjmuje robotę, lub w których dokonywa się wypłat, winny być wywieszzone w miejscu widocznym dane, określone w punktach a) i b) art. 5.

Art. 5. Przedsiębiorca, wydający bezpośrednio robotę chałupnikowi, winien dostarczyć mu na swój koszt książeczkę obrachunkową, zawierającą wyszczególnienie:

- a) wysokości płacy,
- b) ilości, rodzaju i wartości materiałów, dodawanych przez samych chałupników,
- c) ilości i rodzaju materiałów, wydawanych przez przedsiębiorców,

d) dat otrzymywania materiałów, dostarczania gotowych wytworów pracy przez chałupników oraz dat wypłaty.

Art. 6. W gałęzi pracy, w której płaca chałupników jest niższa niż przeciętne normy płac, przyjęte w fabrykach lub warsztatach w tej samej lub pokrewnej gałęzi pracy, mogą być ustanowione płace minimalne.

Art. 7. W razie ustanowienia płacy minimalnej wysokość płacy od sztuki winna być tak ustalona, by przeciętnie uzdolniony chałupnik, pracując ustawowo oznaczoną liczbę godzin, zarabiał conajmniej tyle, ile zarabia w ciągu tego samego okresu czasu przeciętnie uzdolniony pracownik fabryczny lub warsztatowy w tej samej lub pokrewnej gałęzi pracy.

Art. 8. W gałęzi pracy, w której ma być stosowana płaca minimalna, Minister Pracy i Opieki Społecznej może powołać do życia na wniosek Głównego Inspektora Pracy, zależnie od warunków danej gałęzi pracy, jedną lub kilka komisji płac.

Siedzibę oraz terytorjalny zakres działania komisji płac oznaczają Minister Pracy i Opieki Społecznej.

Art. 9. Zadaniem komisji płac jest ustalanie minimalnych norm płac dla chałupników, jakoteż inicjatywa i wydawanie opinii w sprawach warunków pracy chałupniczej kobiet, dzieci i młodocianych, oraz ewentualna wizytacja miejsc pracy chałupników w towarzystwie inspektora pracy.

Art. 10. Komisja płac składa się z przedstawicieli pracowników i pracodawców oraz ich zastępców, w równej liczbie nie więcej niż po 5 członków i 5 zastępców z każdej strony i z członków mianowanych, w tej liczbie przewodniczącego i sekretarza komisji. Minister Pracy i Opieki Społecznej wyznacza ilość członków mianowanych oraz ich zastępców, jak również określa ilość członków i zastępców każdej komisji. Liczba członków mianowanych nie może przewyższać liczby przedstawicieli każdej ze stron.

Przewodniczącego, sekretarza i pozostałych członków komisji z nominacji wyznacza Minister Pracy i Opieki Społecznej.

Komisja płac może powoływać do komisji rzeczoznawców z głosem doradczym.

Art. 11. Przedstawiciele stron delegują zarejestrowane organizacje zawodowe pracowników i pracodawców w danej gałęzi przemysłu, o ile obejmują one swą działalnością obszar, dla którego ma być ustalona płaca minimalna.

Art. 12. Jeśli na obszarze, dla którego ma być ustalona płaca minimalna, nie istnieją organizacje zawodowe, lub jeśli organizacje te uchylą się od udziału w komisji płac, przedstawiciele pracowników i pracodawców dla komisji płac wyznacza Minister Pracy i Opieki Społecznej w myśl art. 10 ustawy niniejszej.

Art. 13. Członkowie komisji płac, uchylający się bez uzasadnionych przyczyn od pełnienia swych obowiązków, ulegają grzywnie porządkowej w wysokości: przedstawiciele pracodawców od 5000 mk do 50,000 mk, przedstawiciele pracowników od 500 mk do 5,000 mk, wymierzonej przez przewodniczącego komisji.

Grzywny ściągane będą w trybie egzekucji administracyjnej.

Art. 14. W razie śmierci członka komisji, długotrwałej choroby, zasądzenia na kary pozbawienia wolności na czas, przekraczający jeden miesiąc oraz w razie rzeczywistej stałej przeszkody, uniemożliwiającej członkowi pełnienie czynności, komisja powołuje na miejsce członka zastępcę na pozostały okres działalności danego składu komisji.

Porządek zastępstwa czasowego określi regulamin, uchwalony przez komisję według wzoru wydanego przez Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej.

Art. 15. Skład komisji płac wyznacza się na okres dwuletni.

Art. 16. Do powzięcia ważnych uchwał wymagane jest zawiadomienie przez przewodniczącego członków komisji o terminie posiedzenia oraz obecność przewodniczącego i co najmniej połowy członków komisji. Postanowienia zapadają zwykłą większością głosów obecnych z wyjątkiem postanowień, ustalających płace minimalne. Do ważności takich postanowień wymagana jest większość 2/3 głosów wszystkich członków komisji. W razie równego podziału głosów decyduje głos przewodniczącego.

Art. 17. Postanowienia komisji płac ulegają zatwierdzeniu właściwego okręgowego inspektora pracy, w wypadku zaś, jeżeli dotyczą obszaru, przekraczającego granicę jednego okręgu — ulegają zatwierdzeniu Głównego Inspektora Pracy.

Zatwierdzona być może tylko uchwała powzięta w ramach obowiązujących przepisów prawnych.

Art. 18. Postanowienia komisji płac, dotyczące płacy minimalnej, nabywają mocy obowiązującej w trybie następującym:

Komisja płac przedkłada projekt normy uchwalonej do zatwierdzenia właściwemu okręgowemu inspektorowi pracy, względnie Głównemu Inspektorowi Pracy, który obowiązany jest wydać decyzję swą najdalej w terminie miesięcznym i podać ją do wiadomości powszechnej przez ogłoszenie jej w Monitorze Polskim.

Od decyzji okręgowego inspektora pracy, względnie Głównego Inspektora Pracy, przysługuje stronom zainteresowanym w ciągu 14 dni prawo odwołania się do Ministra Pracy i Opieki Społecznej, który wydaje decyzję ostateczną.

Uchwała komisji płac, zatwierdzona przez właściwego okręgowego inspektora pracy, względnie przez Głównego Inspektora

Pracy, na którą nie wpłynęło w terminie przewidzianym zażalenie, nabywa mocy obowiązującej przez ogłoszenie jej w Monitorze Polskim.

Art. 19. Umowy, ustalające dla chałupnika niższe normy płac, niż ustanowione przez komisję w tej części, są nieważne, obowiązują strony w tym wypadku normy płac, ustanowione przez komisję.

Art. 20. Minimalne normy płac dla chałupników obowiązują na czas określony w postanowieniu komisji płac.

Na żądanie przedstawicieli jednej ze stron komisja winna rozpatrzyć sprawę zmiany obowiązującej normy minimalnej.

Art. 21. Obrady komisji płac są jawne, o ile przewodniczący nie zarządzi tajności.

Art. 22. Członkowie komisji pełnią swe obowiązki honorowo za zwrotem tylko kosztów podróży w wysokości, którą oznaczy rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej, wydane w porozumieniu z Ministrem Skarbu.

Art. 23. Minister Zdrowia Publicznego władny jest w porozumieniu z Ministrem Pracy i Opieki Społecznej oraz Przemysłu i Handlu zabronić wykonywania pracy chałupniczej w gałęziach przemysłu, w których warunki pracy szczególnie zagrażają zdrowiu robotników lub spożywców.

Art. 24. Nadzór nad stosowaniem przepisów art. 2, 3, 4, 5, 19 i 23 sprawują inspektorowie pracy.

Art. 25. Winny wykroczenia przeciw przepisom artykułów 2, 3, 4, 5, 19 i 23 niniejszej ustawy oraz rozporządzeniom, na jej podstawie wydanym, będzie karany grzywną od 25.000 do 500.000 mk p. i aresztem do 6 tygodni, lub jedną z tych kar.

Do orzeczenia powołane są sądy pokoju (powiatowe).

W b. dzielnicy austriackiej można wnieść odwołanie bez względu na zawarte w §§ 464 i 283 u. p. k. ograniczenia.

Art. 26. Wykonanie ustawy niniejszej powierza się Ministrowi Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z Ministrami Zdrowia Publicznego, Przemysłu i Handlu, Spraw Wewnętrznych, Sprawiedliwości i Skarbu.

Art. 27. Ustawa niniejsza wchodzi w życie w trzy miesiące po ogłoszeniu, z tą chwilą tracą moc obowiązującą wszelkie przepisy sprzeczne z postanowieniami niniejszej ustawy.

ZAŁĄCZNIK Nr. 2.

USTAWA CZECHOSŁOWACKA Z DNIA 12 GRUDNIA 1919 R.
O UREGULOWANIU WARUNKÓW PRACY I PŁACY
W CHAŁUPNICTWIE

(Tłumaczenie na polski pod redakcją M. Baumgarta)

I. POSTANOWIENIA OGÓLNE

Art. 1. Ustawa niniejsza reguluje warunki pracy i płacy w chałupnictwie pomiędzy pracodawcami a pracownikami, to jest pomiędzy przedsiębiorcami, pośrednikami, komisjonerami, robotnikami warsztatowymi i chałupnikami.

Art. 2. W myśl niniejszej ustawy

a) Chałupnikami są osoby, zatrudnione stale we własnym mieszkaniu wyrobem (po franc. manipulation) materiałów i ich przygotowywaniem poza obrębem przedsiębiorstwa pracodawcy i nietrudniące się same przemysłem w rozumieniu Kodeksu pracy;

b) Komisjonerami (właścicielami magazynów, poddostawcami, przedsiębiorcami robót akordowych) są kierownicy w gałęzi produkcji, wytwarzającej sposobem chałupniczym, trudniący się wyrobem (po franc. manipulation) i przygotowywaniem produktów na skład (po franc. en série) na rachunek innego przedsiębiorcy, dostarczający sami surowców całkowicie lub częściowo bądź też pracujący ubocznie także dla klientów;

c) Robotnikami warsztatowymi są robotnicy przemysłowi (art. 73 Kodeksu pracy) zatrudnieni w przedsiębiorstwie komisjonera lub przedsiębiorcy;

d) Przedsiębiorcami (fabrykantami, nakładcami) są wszyscy, dla których są wykonywane wyroby przez komisjonerów, lub przez chałupników, bądź bezpośrednio, bądź przy udziale pośrednika;

e) Pośrednikami (faktorami) są osoby zatrudnione przez przedsiębiorców w ich stosunkach z chałupnikami, lub z komisjonerami.

Art. 3. Wydane zostaną rozporządzenia, zawierające bardziej szczegółowe przepisy co do osób, które uważać należy w myśl ustawy niniejszej za chałupników, komisjonerów, robotników warsztatowych, przedsiębiorców lub pośredników stosownie do szczególnych warunków interesowanych gałęzi produkcji.

II. REJESTR CHAŁUPNICZY

Art. 4. 1° Przedsiębiorcy, prowadzący wyrób lub przygotowywanie produktów przez komisjonerów lub przez chałupników, nawet gdy posługują się pośrednikami, obowiązani są zgłosić ten rodzaj przemysłu właściwym miejscowym władzom przemysłowym.

2° Ten sam obowiązek mają pośrednicy i komisjonerzy, zatrudniający chałupników lub robotników warsztatowych.

Art. 5. 1° Każdy przedsiębiorca, komisjoner lub pośrednik obowiązany jest prowadzić rejestr robotników i pośredników, których bezpośrednio zatrudnia. Rejestr ten powinien być prowadzony w sposób bardzo jasny i stale bez zaległości.

2° Przepisy bardziej szczegółowe, dotyczące formy rejestru i jego urzędowego użytku będą wydane w drodze rozporządzeń. Będą one zawierały zarządzenia, aby rejestry te mogły służyć za podstawę dla opracowania kontroli przemysłowej, dla ubezpieczeń społecznych pracowników oraz dla statystyki chałupnictwa.

3° Rejestry winny być okazywane na żądanie władzom przemysłowym, inspektorom pracy i higieny oraz właściwym kasom chorych.

III. OGŁASZANIE WARUNKÓW PRACY I PŁACY

Art. 6. 1° Przedsiębiorcy i pośrednicy, wydający bezpośrednio robotę komisjonerom i chałupnikom, oraz komisjonerzy, wydający robotę robotnikom warsztatowym lub chałupnikom, są obowiązani podać do wiadomości tych, których zatrudniają:

a) datę wydania roboty i termin wyznaczony dla jej dostarczenia;

b) sposób obliczenia płac i ich stawki lub też ceny zamówionych towarów;

c) surowce i materiały dodatkowe, które chałupnik lub komisjoner obowiązani są sami dostarczyć, oraz cenę, w jakiej uwzględnia się dostarczone surowce i materiały dodatkowe;

d) w jakich wypadkach dozwolone są potrącenia z płacy i wysokość tych potrąceń.

2° Powyższe warunki roboty i jej dostarczania powinny być przedstawione w przepisanej ilości egzemplarzy władzy

przemysłowej, która je poświadczy, zachowując dla siebie jeden odpis, zwracając niezwłocznie pozostałe stronie interesowanej. Egzemplarz poświadczony lub jego odpis, należyście poświadczony powinien być stale wywieszony na miejscu widocznym wszędzie, gdzie robota jest wydawana, gdzie zamówione wyroby są dostarczane lub gdzie jest wypłacana płaca. Te same przepisy zachować należy, gdyby wprowadzono zmiany w warunkach pracy.

3° Poza tem, władza przemysłowa powinna sprawdzić, czy ogłoszone w powyższy sposób warunki pracy i płacy są zgodne z obowiązującymi regulaminami (art. 14—18) lub z umowami zbiorowymi (art. 21).

4° Niniejsze przepisy nie dotyczą wyrobu artykułów szczególnej jakości.

Art. 7.—1° Ktokolwiek wydaje robotę bezpośrednio komisjonerom lub chałupnikom powinien na własny koszt zaprowadzić dla nich książeczki, w których będzie zaznaczał:

- a) rodzaj i ilość wydanej roboty,
- b) datę wydania roboty i jej dostarczenia,
- c) umowę, dotyczącą obliczania i wysokości płacy,
- d) umowę, dotyczącą regulowania rachunków za surowce i dodatki, dostarczone przez robotnika lub komisjonera,
- e) płace wypłacane jak również rodzaj i kwotę potrąceń.

2° Książeczka powinna być zachowywana przez robotnika i być do dyspozycji władzy przemysłowej, inspektora pracy, lub kasy chorych, na ich żądanie.

Art. 8. Minister Opieki Społecznej może, w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu, zezwolić na odstąpienie od przepisów art. 6-go i 7-go dla poszczególnych gałęzi chałupnictwa lub dla poszczególnych grup przedsiębiorców i robotników, gdyby zastosowanie tych przepisów mogło spowodować szczególne trudności. Jeżeli została ustanowiona dla danej gałęzi przemysłu komisja centralna chałupnicza należy uprzednio zasięgnąć jej opinii.

IV. KOMISJA CENTRALNA CHAŁUPNICZA

A. Jej utworzenie i skład

Art. 9.—1° Minister Opieki Społecznej mianuje komisję centralną dla każdej gałęzi przemysłu chałupniczego, ustala zakres tej gałęzi przemysłu, dla którego jest mianowana komisja centralna, oraz miejscowość gdzie komisja będzie miała swą siedzibę, według rozmieszczenia danej gałęzi przemysłu.

2° Niezwłocznie po wejściu w życie niniejszej ustawy ustanowić należy komisje centralne dla przemysłów chałupni-

czych: włókienniczego, odzieżowego, bieliźniarskiego, obuwiowego, artykułów ze szkła i masy perłowej. Ustanawiać się będzie stopniowo, w miarę potrzeby komisje, dla innych gałęzi przemysłu.

Art. 10—1° Komisja centralna składa się conajmniej z dziewięciu członków i dziewięciu zastępców, mianowanych przez Ministra Opieki Społecznej, po zaproszeniu przezeń organizacji przemysłowych do przedstawienia mu swoich wniosków.

2° Członkowie i zastępcy członków będą mianowani bez różnicy płci w sposób następujący:

a) Jedna trzecia część będzie wyznaczona z pośród przedstawicieli przedsiębiorców (art. 1d) danej gałęzi przemysłu,

b) Jedna trzecia z pośród przedstawicieli chałupników (art. 1 a) — tej samej gałęzi przemysłu,

c) Jedna trzecia z pośród osób, które nie należąc do kategorii, wskazanych w artykule pierwszym, mają wiadomości i uzdolnienie potrzebne do oceny warunków wydawania roboty, wynagrodzenia i pracy w tej gałęzi przemysłu.

3° Jeżeli w danej gałęzi przemysłu komisjonerzy (art. 1 b), robotnicy warsztatowi (art. 1 c), lub pośrednicy (art. 1 e) są zwykle zatrudniani, każda z tych grup powinna być należycie reprezentowana i będą podjęte środki, aby nie zostały naruszone przepisy ustępu 2 a i b, dotyczące stosunku, jaki zachować należy w tym przedstawicielstwie. W tym celu przedstawiciele komisjonerów lub pośredników będą uważani za reprezentantów przedsiębiorców (ust. 2 a), przedstawiciele zaś robotników warsztatowych za przedstawicieli chałupników (ust. 2 b).

4° Mianuje się zastępcę każdego członka komisji, zasiadającego zamiast niego, jeśli członek nie może uczestniczyć w posiedzeniach lub jeśli przestaje być członkiem komisji.

Art. 11. 1° Minister Opieki Społecznej mianuje przewodniczącego komisji centralnej z pośród członków, wskazanych w artykule 10-tym, ust. 2 c.

2° Komisja wybiera sama jednego vice-przewodniczącego z pośród przedstawicieli przedsiębiorców oraz drugiego z pośród przedstawicieli chałupników.

Art. 12. 1° Członek komisji powoływany jest na okres czteroletni.

2° Minister Opieki Społecznej może pozbawić ich stanowisk, przed upływem powyższego okresu, członków komisji lub ich zastępców, wybranych z grup przemysłowych, wskazanych w artykule 10-tym, jeśli istota zatrudnienia ich zmieni się o tyle, że nie są już oni kwalifikowani do reprezentowania interesowanych grup.

3° Minister Opieki Społecznej może, poza tem, złożyć ze

stanowiska każdego zastępcę, który stale zaniedbuje swoje obowiązki albo który został pozbawiony praw wyborczych w gminie.

Art. 13. 1° Uchwały komisji centralnej mogą zapadać ważne tylko wtedy, gdy obecni są jej członkowie i ich zastępcy. Uchwały zapadają większością głosów, w razie równego podziału, głos przewodniczącego przeważa.

2° Jeśli przedstawiciele pewnej grupy, lub ich zastępcy są nieobecni na posiedzeniach bez usprawiedliwienia, uznanego za dostateczne przez przewodniczącego, obrady będą odroczone i przewodniczący zwoła nowe posiedzenie komisji z oznajmieniem, że członkowie niezależni łącznie z przewodniczącym rozstrzygną na niem rozpatrywany spór, niezależnie od tego, czy jedna albo druga ze stron będzie nieobecna. W tym wypadku przedstawiciele jednej z grup obecni na posiedzeniu powstrzymają się od głosowania. Przedstawiciele i zastępcy jednej z grup, których nieobecność nieusprawiedliwiona uniemożliwiła obrady, będą obowiązani ponieść solidarnie odpowiedzialnie koszta. Poza tem przewodniczący może nałożyć na każdego z członków indywidualnie grzywnę, dochodzącą do 2000 koron czeskich.

3° Regulaminy, uchwalone przez komisję, będą wydane w drodze rozporządzeń.

B. Obowiązki komisji centralnych

Art. 14. 1° Obowiązki komisji centralnej są następujące:

a) Ustalanie z mocą ustawy płac minimalnych dla chałupników i robotników warsztatowych w gałęziach przemysłowych, podlegających komisji oraz cen minimalnych za artykuły, dostarczone przedsiębiorcom lub pośrednikom przez komisjonerów i chałupników. Przy tem ustalaniu uwzględnia się różnice, istniejące w warunkach lokalnych, oraz konkurencję wzajemną różnych okręgów w danej gałęzi przemysłu.

b) Udzielanie swoich opinij i składanie wniosków Ministerstwu Opieki Społecznej co do wszystkich kwestji, dotyczących warunków pracy i płacy w gałęzi przemysłu podległej komisji.

c) Przyjmowanie sprzeciwów, dotyczących decyzji komisji obwodowych w gałęzi przemysłowej, podlegających komisji (art. 28).

2° Komisje centralne mogą nadto określać inne warunki pracy i dostarczania towarów.

Art. 15. 1° Komisje centralne mogą prowadzić nieodzwonne badania, a w szczególności zasięgać opinij biegłych.

2° Jeżeli komisje obwodowe zostały ustanowione oddzielnie dla poszczególnych gałęzi przemysłu, ich wnioski będą użytkowane w obradach komisji centralnej, która zwoła przewo-

dniczących wymienionych komisji obwodowych dla naradzenia się z nimi.

3° Komisja centralna rozstrzyga sprzeczności (art. 14, ust. 1) na podstawie złożonych dokumentów na posiedzeniu niejawnym i komunikuje swoją decyzję stronom i komisji obwodowej. Przewodniczący komisji obwodowych nie powinni być obecni na tem posiedzeniu.

Art. 16. Trzecia część członków komisji centralnej, lub przewodniczący jednej z komisji obwodowych zainteresowanych może odwołać się od decyzji komisji centralnej (art. 14, ust. 1a i ust. 2) do przewodniczącego tejże komisji zaraz na posiedzeniu albo w terminie dni piętnastu od dnia, w którym decyzja została wydana.

Art. 17. 1° Przewodniczący komisji centralnej jest obowiązany przedstawić do zatwierdzenia Ministerstwa Opieki Społecznej wszystkie uchwały komisji centralnej na podstawie artykułu 14-go. Ministerstwo może odmówić zatwierdzenia, jeśli uchwała komisji sprzeciwia się przepisom ustawy.

2° Minister Opieki Społecznej rozstrzyga odwołania od uchwał komisji centralnej (art. 16), stosownie do przepisów ustępu 1, albo zwraca sprawę komisji centralnej dla ponownego jej zbadania. Jeżeli komisja centralna obstaje przy swojej poprzedniej uchwale, uchwała ta wchodzi ostatecznie w życie bez dalszego zatwierdzenia.

3° Powyższe uchwały, jak również uchwały, zatwierdzone przez Ministerstwo, będą ogłoszone przez komisję centralną; wejdą one w życie w miesiąc po ich ogłoszeniu w „Dzienniku Urzędowym”, o ile nie zawierają przepisu, ustalającego ich wejście w życie w późniejszej dacie.

Art. 18. Uchwały w ten sposób ogłoszone, znane będą pod nazwą rozporządzeń, dotyczących chałupnictwa (regulaminów), z wyłączeniem decyzji, wydanych na mocy artykułu 14, ust. 1c. Regulaminy te obowiązują każdego przedsiębiorcę, komisjonera i pośrednika danego przemysłu chałupniczego do nieustalania dla swoich pracowników warunków mniej korzystnych niż warunki określone w regulaminach, z wyjątkiem wypadków, przewidzianych w artykule 21.

Art. 19. 1° Artykuły 14 i 18 dotyczą także uchylenia lub zmiany regulaminów obowiązujących.

2° Przewodniczący może zwołać komisję w tym celu zawsze, gdy uzna to za niezbędne. Powinien to uczynić bezwzględnie, jeżeli zażądamy tego wszyscy członkowie jednej z grup, reprezentowanych w komisji (art. 10) lub jedna z komisji obwodowych.

C. Umowa stron

Art. 20. Umowy, zawarte między stronami przed ogłoszeniem rozporządzenia o chałupnictwie będą unieważnione w tym zakresie w jakim są one sprzeczne z regulaminami, z wyjątkiem umów zbiorowych (art. 21).

Art. 21. 1° Gdy w gałęziach przemysłu chałupniczego, w których ustanowiono komisje centralne zawarte zostały pomiędzy stowarzyszeniami robotników i pracodawców umowy, dotyczące płacy robotników, ceny towarów dostarczanych oraz innych warunków pracy i dostarczania roboty (umowy zbiorowe), postanowienia umowy zbiorowej co do wzajemnych świadczeń stron będą uważane za pierwiastki składowe wszelkiej umowy, zawartej między członkami stowarzyszeń, które były stronami w umowie zbiorowej.

2° Postanowienia takiej umowy zbiorowej będą ważne dla stron, nawet jeśliby były one niezgodne z przepisami obowiązującego regulaminu. Jednakże każda ze stron może, po ogłoszeniu regulaminu, niezgodnego z umową zbiorową, wypowiedzieć tę umowę na sześć tygodni zgóry, choćby w samej umowie był wyznaczony termin wypowiedzenia odmienny.

3° Artykuł 114b ust. 4 Kodeksu pracy nie dotyczy zakresu obowiązywania niniejszej ustawy.

V. KOMISJE OBWODOWE CHAŁUPNICZE

A. Ustanowienie ich i skład

Art. 22. 1° Minister Opieki Społecznej może ustanowić komisję obwodową w każdej gałęzi przemysłu chałupniczego, dla której już jest ustanowiona komisja centralna, określając zawody i miejscowości, należące do jej zakresu działania, z uwzględnieniem repartycji przemysłu w danym obwodzie.

2° Artykuły 10 do 13 mają zastosowanie do składu i atrybucyj takiej komisji z tym zastrzeżeniem, że do władz administracyjnych drugiej instancji, w okręgu których ma swą siedzibę komisja obwodowa, należy mianowanie jej członków, zastępców i przewodniczących.

3° Przewodniczący właściwej komisji centralnej oraz członkowie jej, wyznaczeni przez niego, mogą zawsze uczestniczyć z głosem doradczym w posiedzeniach komisji obwodowych.

B. Obowiązki ogólne

Art. 23. 1° Komisje obwodowe składają właściwej komisji centralnej wnioski, dotyczące regulaminu.

2° Poza tem są one powołane do udzielania swoich opinij i do składania wniosków właściwej komisji centralnej oraz wła-

dzom i zrzeszeniom przymusowym interesantów (Zwangsin-
ressenverbände), działającym w obrębie ich okręgu we wszyst-
kich sprawach, dotyczących uregulowania chałupnictwa w danej
gałęzi przemysłu.

3° Przewodniczący może zwołać komisję obwodową zaw-
sze, gdy chodzi o zasięgnięcie jej opinii co do ogłoszenia lub
zmiany regulaminu, a jeśli potrzeba tego zajdzie, powinien ją
zwołać bezzwłocznie, gdy tego żąda właściwa komisja centralna
lub wszyscy członkowie jednej z grup, reprezentowanych w ko-
misji.

4° Komisje obwodowe mają prawo przeprowadzania do-
chodzeń niezbędnych dla spełnienia powyższych swoich obo-
wiązków.

5° Przewodniczący jest obowiązany zakomunikować bez-
zwłocznie właściwej komisji centralnej wszystkie uchwały przy-
jęte, jak również wnioski mniejszości.

C. Postępowanie pojednawcze i rozjemcze

Art. 24. Komisje obwodowe winny poza tem w zatargach,
wynikających co do warunków pracy i zapłaty w ich gałęzi
przemysłu i w ich okręgu, starać się doprowadzić do porozu-
mienia między poszczególnymi grupami robotników lub między
poszczególnym przedsiębiorcą i jego robotnikami, albo też za-
łatwić zatarg za pomocą orzeczenia.

Art. 25. 1° Jeżeli komisja otrzymuje od stron wnioski
w tym względzie lub jeżeli od komisji tego żądają władze prze-
mysłowe albo inspektor pracy zainteresowanego obwodu, prze-
wodniczący winien przedewszystkiem usiłować sam załago-
dzić zatarg. Powinien w tym celu wypytać strony lub ich re-
prezentantów, w razie potrzeby również osoby, które udzielią
mu informacji i wyjaśnić zatarg i sporne punkty w tej mierze,
w jakiej jest to możliwe.

2° Jeżeli nastąpiła ugoda, treść jej powinna być ogłoszona
w sposób, zgodny ze zwyczajem miejscowym, z wymienieniem
nazwiska przewodniczącego komisji, oraz stron lub ich przed-
stawicieli.

Art. 26. Gdy przewodniczący nie mógł doprowadzić do po-
rozumienia w drodze pojednania, powinien on zwołać posie-
dzenie komisji. Komisja wysłucha wyjaśnień ustnych stron i ich
przedstawicieli; w razie potrzeby wezwie świadków i biegłych,
których może zobowiązać do stawienia pod groźbą kary,
oraz przesłucha pod przysięgą wszystkich, którzy się stawili.
Komisja zbada sprawę gruntownie i wyda swe orzeczenie po
wysłuchaniu wszystkich zeznań.

Art. 27. 1° Każda ze stron może stawić się osobiście bądź
w towarzystwie pełnomocników, może też zastąpić się przez

pełnomocników. Jeśli jedna ze stron składa się z dużej ilości osób, powinna mianować swego przedstawiciela. Komisja określa ilość przedstawicieli upoważnionych i ma prawo sprawdzić ich pełnomocnictwa. Poza tem strony powinny w terminie określonym wskazać komisji obwodowej nazwiska wszystkich osób, którym orzeczenie winno być doręczone i które mają prawo wnosić sprzeciwy od orzeczenia. W razie gdyby strony nie spełniły tego obowiązku, komisja wybierze sama te osoby z pośród każdej ze stron.

Art. 28. 1° Jeśli jedna ze stron nie stawi się mimo zawiadomienia jej, komisja wyznaczy jej kuratora na jej koszt i zawezwie stronę oraz jej kuratora na nowe posiedzenie, zawiadamiając ich, że tym razem orzeczenie będzie wydane po wysłuchaniu zeznań świadków, niezależnie od stawiennictwa strony lub jej kuratora.

2° Sprawa będzie rozstrzygana przez komisję przy drzwiach zamkniętych. Tylko trzech przedstawicieli każdej strony może być obecnych.

Art. 28. 1° Wyrok będzie w każdym razie zakomunikowany na piśmie każdej ze stron z powiadomieniem, że mają prawo, w terminie dni piętnastu od zawiadomienia wnieść sprzeciw przeciwko orzeczeniu do właściwej komisji centralnej (art. 14c).

2° Jeśli żadna z partji nie wnosi sprzeciwu przeciwko orzeczeniu stanie się ono prawomocne dla stron. Komisja obwodowa ogłosi prawomocne orzeczenie w ten sam sposób, jak ugodę (art. 25, ust. 2).

Art. 29. 1° Przewodniczący komisji obwodowej powinien złożyć sprawozdanie komisji centralnej właściwej o każdej ugodzie zawartej, bądź o każdym wydanem orzeczeniu.

2° Gminy, należące do okręgu komisji, są obowiązane, na żądanie komisji ogłaszać ugody, orzeczenia i decyzje przez wywieszenie ich na tablicy obwieszczeń gminy.

VI. PRZEPISY SPECJALNE CO DO OCHRONY PRACOWNIKÓW

Art. 30. Chałupnicy nie powinni zatrudniać na swój rachunek bądź w swem mieszkaniu, bądź w warsztatach innych robotników lub praktykantów poza członkami własnej rodziny.

Art. 31. W drodze rozporządzeń wydane zostaną specjalne przepisy dla poszczególnych gałęzi przemysłu chałupniczego, dotyczące urządzenia warsztatów i sposobu produkcji. Jeśli będzie to uznane za niezbędne, fabrykacja pewnych określonych produktów lub użycie pewnych materiałów mogą być zakazane w chałupnictwie, jeżeli przeróbka (po franc. manipu-

lation) w domu tych produktów lub materiałów stanowi niebezpieczeństwo dla zdrowia robotników i ich rodzin lub dla zdrowia konsumentów. W drodze rozporządzenia może być przepisane, że przedsiębiorca będzie odpowiedzialny za zachowanie powyższych postanowień, bądź gdy wydaje on bezpośrednio robotę chałupnikom, bądź gdy robota jest wykonywana za pośrednictwem komisjonerów lub pośredników.

Art. 32. Inspektorom pracy powierzony jest nadzór nad warunkami pracy chałupników i nad pomieszczeniami, w których wyrabia się produkty, rozdziela się robotę pomiędzy pracowników i dostarcza się ją przedsiębiorcy.

VII. ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRZEDSIĘBIORCY

Art. 33. 1° Nieważne są umowy, na mocy których przyznane są pracownikom (chałupnikom, robotnikom warsztatowym lub komisjonerom) warunki mniej korzystne, niż przewidziane w art. 6 i 7. Robotnik będzie miał prawo żądania od przedsiębiorcy wynagrodzenia szkody, którą poniósł on w ten sposób.

2° Jeśli przedsiębiorca naruszy obowiązujący regulamin, umowę zbiorową, ugodę, lub prawomocne orzeczenie rozjemcze komisji obwodowej, wyznaczając pracownikom (chałupnikom, robotnikom warsztatowym lub komisjonerom) warunki płacy, pracy i dostarczania roboty mniej korzystne, niż warunki ustalone w wymienionych postanowieniach, umowach lub orzeczeniach, robotnicy, pokrzywdzeni tem będą mieli prawo żądać wynagrodzenia szkody, w ten sposób poniesionej. Przedsiębiorca (art. 1d) jest sam odpowiedzialny w tym wypadku i nie dzieli odpowiedzialności tej z pośrednikami, przezeń zatrudnionymi.

3° Przedawnienie wynagrodzenia szkód w ten sposób poniesionych wynosi jeden rok i biegnie od chwili, w której osoba pokrzywdzona mogła się dowiedzieć, przy normalnej staranności ze swej strony o wyrządzonej sobie szkodzie i o osobie, za tę szkodę odpowiedzialnej. Po tym terminie skarga jest już niedopuszczalna, skarga ta winna być wniesiona przed sąd powszechny.

PRZEPISY KARNE I KOŃCOWE

Art. 34. 1° Przekroczenia przepisów, dotyczących zgłoszenia rodzaju przemysłu (art. 4), prowadzenia i okazywania rejestru robotników i pośredników (art. 5), podawania do wiadomości, okazywania i wywieszania warunków płacy i pracy (art. 6), książeczek i zapisów, które powinny być w nich zawarte (art. 7) oraz przekroczenia przepisów i zakazów, zawar-

tych w artykułach 30 i 31, będą karane grzywną do 1000 koron lub więzieniem do miesiąca.

2° Przekroczenia regulaminów i umów zbiorowych (art. 14 do 21) będą karane grzywną od 50 do 10.000 koron czeskich lub więzieniem do trzech miesięcy.

3° Przedsiębiorcy, komisjonerzy lub pośrednicy, którzy kilkakrotnie byli skazani za przekroczenia, przewidziane w ust. 1 i 2, mogą być nową decyzją właściwych władz wyłączeni z zawodu przedsiębiorców lub pośredników. Przekroczenia powyższego zakazu będą karane więzieniem do sześciu miesięcy.

4° Władze administracyjne pierwszej instancji powołane będą do stosowania kar powyższych.

Art. 35. Grzywny, wymierzone na mocy niniejszej ustawy, wpływać będą do kasy państwowej i będą użyte na cele opieki społecznej. Będą one pobierane przez władze administracyjne pierwszej instancji.

Art. 36. Ustawa niniejsza wejdzie w życie w sześć miesięcy po jej ogłoszeniu.

Art. 37. Ministrowi Opieki Społecznej powierza się wykonanie niniejszej ustawy w porozumieniu z innymi interesowanymi ministrami.

R é s u m é

Le travail à domicile est souvent confondu à tort avec celui de l'artisan ou du petit industriel. La confusion vient de là, que ces trois modes de production sont effectués presque toujours au domicile des travailleurs et de façon analogue. Toutefois ce n'est ni le lieu du travail ni la forme de production, qui constituent le caractère de l'atelier, que ce soit un artisan, un petit industriel ou un travailleur à domicile. Chacun de ces modes de production a son caractère propre, mais ce n'est qu'à la suite d'une étude attentive des particularités de la production et de la vente, qu'on peut classer un atelier. Il faut donc savoir: à qui le producteur livre son travail — au consommateur au à l'intermédiaire, ce qui nous permettra de différencier le travail à domicile de l'artisanat. Et ensuite, si les marchandises sont produites pour une vente en gros ou en vue d'une vente directe; et enfin qui fournit les matières premières, celui qui emporte les marchandises produites en gros ou le travailleur lui-même, ce qui nous permettra d'établir la limite entre le travail à domicile et la petite industrie.

On peut donc admettre comme principe, que le rôle joué par le capital permet de différencier le travail à domicile de l'artisanat et de la petite industrie.

Dans l'artisanat et la petite industrie le capital tient une place subalterne (presque uniquement comme moyen d'échange), tandis qu'il est au premier plan, lorsqu'il s'agit d'organiser une production en gros en vue d'une large vente. Par conséquent le travail à domicile est une production du grand capital, parce qu'il est institué à l'aide d'un grand capital comme un établissement industriel.

De plus la production à domicile n'est pas indépendante, elle est subordonnée à une organisation capitaliste, tandis que l'artisanat et la petite industrie sont exercés par des travailleurs libres, indépendants, aussi bien en ville qu'à la campagne.

Il en résulte, que le contrat relatif au travail à domicile n'a ni le caractère d'un contrat de travail, (puisque le travail à domicile n'est pas rémunéré en raison du temps) ni d'un contrat à forfait (n'étant pas un contrat d'entreprise passé par un entrepreneur, qui s'engage à fournir la marchandise).

Etant donné d'une part l'indépendance de l'ouvrier au cours de l'exécution de son travail de celui, qui le lui procure (il n'est pas contrôlé) et d'autre part la continuité des rapports entre l'ouvrier à domicile et celui qui lui fournit du travail (renouvellement d'engagement apparemment à forfait), le contrat de travail à domicile a un caractère intermédiaire entre les deux genres de contrats établis par la loi et mentionnés plus haut.

De là vient la difficulté d'adapter au travail à domicile la loi sur le contrat du travail. Il faudrait une loi spéciale, qui réglerait avant tout les salaires, tandis que d'autres clauses pourraient être comprises dans les dispositions législatives générales de protection du travail ou des assurances sociales, avec cette réserve, qu'elles relèveraient de la bonne volonté des ouvriers à domicile et reposeraient sur leur responsabilité personnelle. L'attention des législateurs s'est portée en premier lieu sur les commissions du travail à domicile, dans lesquelles les délégués des ouvriers jouent un rôle important. L'objet de cet ouvrage est un aperçu de l'oeuvre législative accomplie dans divers pays au cours des dernières années dans la réglementation du travail à domicile.

En commençant par la loi autrichienne du 19 décembre 1918, on peut constater dans toutes les lois ultérieures, notamment dans celles, qui étaient rédigées d'emblée sans modifications successives, une disposition analogue suivante:

- 1) définition du travail à domicile et des personnes occupées dans la production de ce genre.
- 2) mode d'enregistrement des travailleurs à domicile,
- 3) publication des conditions de travail et du taux de salaires et
- 4) règlement concernant les commissions des salaires.

L'article relatif aux commissions des salaires étant le plus important comprend les chapitres suivants:

- a) Désignation de la commission et sa composition,
- b) Devoirs des commissions centrales,
- c) Salaire minimum dans les contrats,
- d) Commissions d'arrondissement, leur composition, leurs devoirs et la procédure de l'arbitrage.

Tel est aussi le plan de notre ouvrage donnant le tableau de la législation relative au travail à domicile.

T R E Ś Ć

	str.
I. ISTOTA CHAŁUPNICTWA	3
II. DEFINICJE CHAŁUPNICTWA	10
III. OGÓLNY ZARYS USTAWODAWSTWA CHAŁUPNICZEGO . .	16
IV. PRZEPISY SZCZEGÓŁOWE	20
1. Ewidencja chałupników	20
2. Warunki pracy	25
3. Komisje chałupnicze	30
4. Przepisy dotyczące warsztatów (mieszkań)	46
5. Stosunek prawodawstwa chałupniczego do pracy kobiet i dzieci	53
6. Długość dnia roboczego	61
V. USTAWODAWSTWO POLSKIE W STOSUNKU DO CHAŁUP- NICTWA	63
ZAŁĄCZNIKI	68
RÉSUMÉ	83